Rok III. Nr. 12.

DZIENNIK URZĘDOWY

KURATORJUM OKRĘGU SZKOLNEGO ŁÓDZKIEGO

ORGAN RADY SZKOLNEJ OKRĘGOWEJ ŁÓDZKIEJ.

Łódź, dnia 20 grudnia 1929 r.

TREŚĆ:

DZIAŁ NIEURZĘDOWY:

Prenumerata roczna wynosi 6 złotych. Numer pojedyńczy 60 groszy. Należność wpłacać należy wyłącznie na konto czekowe P. K. O. Nr 65312 — Rada Szkolna Okręgowa Łódzka w Łodzi.

Warunki umieszczania ogłoszeń: Cała strona 120 zł. Pół str. 65 zł. Ćwierć str. 35 zł.
Ogłoszenia umieszcza się po zapłaceniu zgóry przypadającej należności
Adres Redakcji i Administracji: Łódź, ul. Piotrkowska 104, Kuratorjum O. S. Ł.

145

OKÓLNIK

Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

do Kuratorjów Okręgów Szkolnych, Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego, Liceum Krzemienieckiego, Inspektoratów Szkolnych oraz Dyrekcyj, Kierownictw i Nauczycielstwa szkół powszechnych i szkół średnich ogólnokształcących

w sprawie zmian w materjale nauczania w siedmioklasowych publicznych szkołach powszechnych i gimnazjach państwowych w roku szkolnym 1929/30.

Zgodnie z zapowiedzią, zawartą w okólniku z dnia 23 stycznia r. b. Nr. II-2255/29 (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Nr. 2 (209). poz. 19), wydaję obecnie instrukcję, dotyczącą zmian w materjale nauczania w siedmioklasowych publicznych szkołach powszechnych i gimnazjach państwowych w roku szkolnym 1929/30.

Warszawa. dnia 13 lipca 1929 r. (Nr. II-19240/29).

Minister Wyznań Religijnych
i Oświecenia Publicznego
(—) **Sł. Czerwiński.**

Załącznik do okólnika Nr. II-19240/29.

INSTRUKCJA

dotycząca zmian w materjale nauczania w siedmioklasowych publicznych szkołach powszechnych i gimnazjach państwowych w roku szkolnym 1929/30.

I. SIEDMIOKLASOWA SZKOŁA POWSZECHNA i GIMNAZJUM NIŻSZE.

A. Siedmioklasowa szkoła powszechna.

1. Język polski.

Oddziały II, III i IV. Przeznaczenie w każdym z tych oddziałów po jednej godzinie tygodniowo na naukę pisma nie stwarza dla nauczyciela nowego zadania, lecz jest tylko bardziej szczegółowem i wyraźnem uregulowaniem sprawy wyrabiania, rozwijania i utrwalania należytej techniki pisania. Można przytem, a nawet lepiej, zamiast jednej godziny tygodniowo poświęcać na ten cel dwa razy po pół godziny szkolnej. Wyodrębnienie pewnej części czasu na ćwiczenia kaligraficzne nie zwalnia bynajmniej nauczycieli od obowiązku roztaczania również poza tym czasem bacznej kontroli nad czytelnością i estetyką pisma uczniów.

Rozporządzanie większą, niż dawniej, liczbą godzin w oddziale IV nie może pociągać za sobą w żadnym razie powiększenia ani też podniesienia stopnia trudności materjału gramatycznego, należy natomiast wzmocnić pracę nad ćwiczeniami ortograficznemi.

Oddział VII. Ilość lektury należy wydatnie ograniczyć. W szczególności pominąć utwory Paska, Karpińskiego, Brodzińskiego, Kraszewskiego, nie uwzględniać Korzeniowskiego, Słowackiego „Lilli Wenedy", Zaleskiego. Wprowadzić zwięzłe, systematyczne powtórzenie zasadniczych wiadomości z gramatyki, w szczególności składni zdania pojedyń-

czego rozwiniętego i zdania złożonego. Położyć nacisk na ortografję, na uwzględnienie w wypracowaniach tematów praktycznych, jak: list, autobiografja, podania do władz i t. p.

2. Język nowożytny obcy.

Oddział V. Materjał gramatyczny, przeznaczony według programu dotychczasowego dla oddziału V, należy rozłożyć w taki sposób, aby go opanować stopniowo w ciągu 2 lat w oddziale V (przy 5 godzinach tygodniowo) i VI (przy 3 godzinach tygodniowo). W tych warunkach należy dochodzić do formułowania prawideł gramatycznych powolniej i na tle większej liczby przykładów i ćwiczeń, zwiększyć ilość ćwiczeń w mówieniu, ograniczyć liczbę słów, zdobywanych przez uczniów na jednej lekcji, ale mocniej je utrwalać.

Oddział VI. Zwolnić tempo przyswajania pojęć gramatycznych i uwzględniać w omawianym roku szkolnym zdania poboczne oraz odpowiednie spójniki i zaimki względne jedynie praktycznie, okolicznościowo, w zakresie najkonieczniejszym przy rozmowie lub lekturze.

3. Geografja.

Oddział III. Pominąć plan szkoły, plan sytuacyjny wsi lub miasta, zapoznanie się z gminą jako jednostką terytorjalną, z powiatem.

4. Nauka o Polsce współczesnej.

Oddział VII. Działy I i II programu ulegają skróceniu i otrzymują brzmienie następujące:

„I. Położenie Polski bezwzględne i względne — w stosunku do innych państw. Granice Polski. Obszar Polski w porównaniu z innemi państwami Europy. Ukształtowanie powierzchni i podział na krainy fizyczne. Klimat. Rzeki, jeziora, kanały. Bogactwa mineralne. Główne rodzaje gleb. Świat roślinny i zwierzęcy. Mieszkańcy. Gęstość zaludnienia. Podział administracyjny kraju.

II. Wytwórczość, komunikacja i handel w Polsce.

A. Rolnictwo, sadownictwo, ogrodownictwo. Leśnictwo. Górnictwo.

B. Przemysł domowy. Rzemiosła. Przykłady z najbliższej okolicy.

C. Przemysł fabryczny. Najważniejsze środowiska przemysłu fabrycznego w Polsce.

D. Komunikacja. Drogi najbliższej okolicy i ich związek z innemi. Komunikacja lądowa i rzeczna. Komunikacja morska. Najważniejsze linje kolejowe.

E. Handel. Główne środowiska handlu u nas.

F. Emigracja. Polacy poza granicami Polski i ważniejsze skupienia polskie na obczyźnie".

Przy zapoznawaniu się z wytwórczością nie należy bynajmniej zmierzać do wyczerpania wszystkich jej możliwych rodzajów, ale poprzestać: a) na opracowaniu zjawisk najwybitniejszych i mających największe znaczenie w ogólnej gospodarce kraju, z uwzględnieniem porównań z innemi krajami cywilizowanemi; b) na bliższem omówieniu i zbadaniu tych gatunków wytwórczości, które odgrywają wydatniejszą rolę w najbliższej okolicy, z zastanowieniem się również nad mniejszem lub większem ich znaczeniem w ogólnym dorobku. Przy rozważaniu zarówno wytwórczości, jak komunikacji i wymiany produktów, należy wiązać należycie znaczenie ważniejszych punktów i środowisk z ich położeniem geograficznem,

dbać o rozumienie i stosowanie map, wykresów, rozkładów, a ograniczyć jak najbardziej materjał pamięciowy.

Opracowanie działu III dostosować należy do zmniejszenia liczby godzin w sposób następujący:

W szkole wiejskiej omówić należy szczegółowiej tylko gminę wiejską, w szkole miejskiej — tylko miejską.

Z ustępu, dotyczącego samorządu powiatowego, skreślić: „Przedsiębiorstwa samorządowe, podnoszące dobrobyt i kulturę powiatu. Przykłady i wzory urządzeń najlepszych", jako punkty osobne, i poprzestać jedynie na takich wzmiankach z tego zakresu, które okażą się niezbędnemi do skonkretyzowania i zobrazowania punktu: „Zakres spraw, należących do samorządu powiatowego".

Dalej ulega skreśleniu punkt „Zadanie samorządu i rola każdego obywatela", jako wyodrębnione zagadnienie ogólne, gdyż wystarczy omówienie tej sprawy przy zapoznawaniu się z każdym z rozważanych rodzajów samorządu zosobna.

Z ustępu, zaczynającego się od słów: „Jedność wewnętrzna państwa", opuścić należy: „Urzędy. Sieć administracyjna". Wystarczy krótka wzmianka o roli wojewodów i starostów, związana z odwołaniem się do poznanego już poprzednio podziału administracyjnego kraju.

Przy omawianiu działalności sądów nie można się wdawać w szczegóły, np. bliższe określanie roli różnych instancyj i t. p.

Rozpatrzenie organizacji szkolnictwa winno mieć cel ściśle praktyczny: poinformowanie młodzieży o możliwych drogach dalszego kształcenia się.

Skreślić ustęp:

„Troska państwa o wyżywienie obywateli. Działalność gospodarcza państwa".

Sprawie opieki Państwa nad obywatelami polskimi zagranicą poświęcić należy jedynie krótką wzmiankę o znaczeniu praktycznem.

Co się tyczy zrzeszeń społecznych, wystarczą wiadomości o ważniejszych zrzeszeniach, **działających na najbliższym obszarze,** i zużytkowanie tych przykładów do uświadomienia wagi samodzielnej twórczości społecznej, nie należy zaś dążyć do żadnej wyczerpującej i szczegółowej klasyfikacji oraz przeglądu możliwych spółek i stowarzyszeń. Wobec tego obecna redakcja odpowiedniego ustępu programu nie obowiązuje.

Wreszcie opuścić należy sześć ustępów końcowych programu (od słów „Bogactwo mowy polskiej").

5. Nauka o przyrodzie.

Oddział III. Pominąć punkty 7—10, 17, 21—24, dwa ostatnie zdania p. 36, pp. 37—40 programu szczegółowego.

Oddział IV. Pominąć pp. 10—13; pp. 14—18 zastąpić powtórzeniem i uzupełnieniem wiadomości z zakresu przyrody martwej z kursu oddz. III (pp. 7—10, 17, 18, częściowo 19, 21—24). Dalej pominąć punkty 21, 23—28, poza tem wskazane poniżej punkty programu ulegają skróceniu i otrzymują brzmienie następujące:

„20. Rośliny wiosenne: złoć, pierwiosnek, zawilec, sasanka, jaskier, rzeżucha, podobieństwo i różnice ich kwiatów".

„30. Kilka pospolitych roślin polnych i łąkowych, np. tasznik, jaskółcze ziele, powój, pięciornik, dzwonki".

„31. Zaznajomienie się z pospolitemi owadami, np. pszczołą, mrówką, muchą, grabarzem, pasikonikiem, jakimś motylem, np. bielinkiem — bez kolejnego układania w rzędy".

„33. Uzupełnienie i odnawianie zbiorów szkolnych".

Zaniechać należy porządkowania zbiorów według grup systematycznych, jak należało czynić zgodnie z pp. 20, 31 i 33 w ich dawnej redakcji.

Oddział V. Pominąć pp. 2—7, a natomiast powtórzyć pp. 10—13 programu oddziału IV, rozwinąć szerzej p. 8 programu oddziału V. Pp. 9—18 w ich dotychczasowej redakcji zastąpić powtórzeniem i uzupełnieniem pp. 14—17 programu oddziału IV oraz wiadomościami o zwierzętach egzotycznych, najbardziej charakterystycznych dla typowych krajobrazów biogeograficznych, według planu następującego:

1) **pustynia:** wielbłąd, struś, lew;
2) **lasy pierwotne podzwrotnikowe:** orangutang, tygrys, słoń, papugi, węże jadowite i dusiciele;
3) **Bałtyk:** flondra, mewa, chełbja modra (meduza);
4) **morza ciepłe:** rekin, mątwy, kraby, korale;
5) **tundra:** renifer;
6) **morze polarne:** biały niedźwiedź, foka; wieloryby, pingwiny.

Uwzględnić grupowanie niektórych poznanych zwierząt w rodziny, rodziny w rząd.

Wprowadzić punkt 18 programu oddziału IV, opuszczony w ubiegłym roku szkolnym.

Dalej pominąć punkty 21, 25—28. Punkt 33 zmienić na „33. Klasyfikacja roślin nasiennych i ich najważniejsze rodziny", p. 34 na „34. Porządkowanie zielników według poznanych grup systematycznych".

Oddział VI. Rozpocząć, jak w poprzednich latach, kurs fizyki i chemji, przytem przenieść do oddziału VII część chemji, obejmującą co najmniej działy D (węgiel) i E (gleba), oraz magnetyzm i elektryczność.

Oddział VII. Korzystając z 3 godzin w ciągu omawianego roku szkolnego, skończyć kurs fizyki i chemji łącznie z magnetyzmem i elektrycznością, przeniesionemi z oddziału VI.

Przy nauce fizyki i chemji należy zawsze dbać bardziej o możliwie samodzielne zdobywanie, dobre rozumienie i opanowanie wiadomości, niż o ich ilość — przykład programu szczegółowego nie posiada znaczenia wiążącego, nie jest również wyłączone, jeżeli warunki będą do tego zmuszały, pomijanie niektórych drobniejszych szczegółów z „Programu ogólnego".

Na naukę higjeny przeznacza się jedną godzinę tygodniowo w ciągu całego roku szkolnego. Ponieważ w ten sposób ilość czasu, w porównaniu z dawniejszym wymiarem, jest dwa razy zmniejszona, należy poczynić duże skróty przedewszystkiem w zakresie teoretycznych wiadomości z dziedziny anatomji i fizjologji, wogóle zaś nadać kursowi charakter jak najbardziej poglądowy i praktyczny.

Należy tedy nie opracowywać punktów 1, 2, 4, 7, 10, a także 13, 14, 15 dotychczasowego programu, jako osobnych całości, i uwzględniać tylko tyle z tematów, objętych temi punktami, ile koniecznie potrzeba w odpowiedniej chwili do wyjaśnienia i najpopularniejszego uzasadnienia wskazań praktycznych, zawartych w innych punktach.

6. Rachunki z geometrją.

Oddział I. Należy pominąć dział F programu rachunków i odpowiedni dział „Miar i wag" (czytanie całkowitych godzin na zegarze, cyfry rzymskie do XII).

Oddział II. Skreślić punkt C. 3 programu rachunków: „Doliczanie i odliczanie kompleksów..." Pominąć dział F programu rachunków: „Ćwierć" i t. d., podział odcinka na 4 części równe, stosowanie ¼ jednostki miary, oraz wiadomości o kątach, pozostawiając jednak pojęcie kąta prostego.

Oddział III. W programie geometrji zostawić „Trójkąt"; dalej „pole trójkąta. Pomiar pól figur prostokreśnych" zmienić na: „Opracowanie pola kwadratu i prostokąta"; następnie: „mierzenie powierzchni..." — bez zmiany.

Pominąć „Kątomierz" i „Stopień".

Punkt D. 2. a) programu rachunków: „Odliczanie kompleksami jak w Od. II (C. 3)" zmienić na: „Dzielenie przez 10, 5, 2, 4, 8, 3, 6, 9, 7".

W dziale E po tytule „Działania na ułamkach" dopisać: „z mianownikami 2, 4, 3, 6, 12".

Pominąć punkt E. 3: „Część części, połowa połowy i t. p.".

Pominąć końcowy punkt programu geometrji: „Objętość i powierzchnia prostopadłościanów i graniastosłupów o wielobocznej podstawie".

Oddział IV. Zmiany w programie rachunków:

W tytule działu A dopisać: „oraz rozszerzenie zakresu liczb do 10000".

W dziale C po słowach: „Rozszerzenie zakresu liczb poza liczby czterocyfrowe" dopisać: „i ugruntowanie metod działań piśmiennych na liczbach w rozszerzonym zakresie".

Punkt D. 3 otrzymuje redakcję: „Uwielokratnianie (mnożnik całkowity)". Punkt D. 4 otrzymuje redakcję: „Dzielenie na równe części (dzielnik całkowity)".

Dział E ulega zmianie na:

„E. 1. Wprowadzenie pojęcia procentu; obliczanie procentów danej liczby całkowitej.

2. Ćwiczenia i zadania różne (powtórzenie wiadomości o ułamkach zwyczajnych)".

Przy powtórzeniu wiadomości o ułamkach zwyczajnych należy unikać mianowników zbyt dużych lub w praktyce mało spotykanych, a utrwalić i pogłębić znajomość ułamków najczęściej używanych, przytem należy wydatnie stosować i w tym zakresie rachunek **pamięciowy.**

Oddział V. W programie rachunków do punktu A. 3: „Powtórzenie działań na ułamkach zwyczajnych w zakresie, określonym przez programy poprzednich oddziałów" dopisać „oraz systematyczne opracowanie czterech działań na ułamkach".

Cały dział B (Liczby ogólne) — pominąć.

W programie geometrji pominąć dwa końcowe działy, mianowicie: G i H.

Oddział VI. Usunąć z programu rachunków punkt B. 2: „Diagramy cen biletów kolejowych i t. p., gdzie zależność dwu zmiennych wyraża się przez wzór prosty (interpolacja i ekstrapolacja)".

W punkcie B. 3 poprawić zapis wzorów:

$$y=k.x,\ y=\frac{k}{x},\ \text{oraz}\ y=ax\pm b\ (\text{zamiast}\ x=k\pm y).$$

Cały dział C programu rachunków (Liczby względne) — usunąć.

Z programu geometrji usunąć działy D, E, z działu F „Kąty bryłowe (suma kątów płaskich)"

W dziale H programu geometrji: „Pomiar pól, powierzchni, objętości' dopisać: „z uwzględnieniem skali".

Oddział VII. W dziale B programu rachunków tytuł otrzymuje redakcję: „Najprostsze równania stopnia pierwszego o dwu niewiadomych".

Działy C (Diagramy funkcji $x = y^2$) i D (Równania stopnia 2-go) programu rachunków — usunąć.

Z geometrji według programu „A" usunąć punkt A. 1. b), mianowicie „na planie przerysowanym w skali odmiennej niż oryginał".

W programie geometrji „B" usunąć dział C: „Przekroje brył" i t. d., natomiast na końcu działu E: „Model techniczny (szafa, stół i t. p.) w trzech rzutach" — dopisać: „Użycie przekrojów dla podania szczegółów".

Usunąć końcowy dział F z programu B geometrji.

Dołączyć do programu B dział C programu A.

7. Roboty ręczne.

Oddział V. **Chłopcy.** Wobec zmniejszenia się do połowy liczby godzin zmniejszy się z konieczności liczba wykonanych robót i obniży się stopień ich trudności, osiągany z końcem roku szkolnego.

Dziewczęta. Obie godziny należy poświęcić na roboty kobiece według dotychczasowego programu.

Dodatek do działu I A.

Uwaga w sprawie uwzględnienia wskazanych zmian w szkołach powszechnych niżej zorganizowanych w r. szk. 1929/30.

Przy stosowaniu w roku szkolnym 1929/30 programu dla szkoły siedmioklasowej zgodnie z zasadami, ustalonemi w tym zakresie, i w ustalonych granicach, w szkołach niżej zorganizowanych, należy brać ten program w postaci, zmienionej według niniejszej instrukcji. Ze względu na niezmienioną dotychczas liczbę godzin w szkołach trzy-, cztero-, pięcio i sześcioklasowych nie obowiązuje jednak wskazane przesunięcie materjału z fizyki i chemji z oddziału VI do VII. W celu uniknięcie nieporozumień zaznacza się również, że w oddziale III szkół trzy- i czteroklasowych polecony dotychczas sposób redukcji materjału z nauki o przyrodzie *) należy zastąpić sposobem, wskazanym obecnie w ustępie pierwszym punktu I A 5 dla szkół siedmioklasowych, łącznie w miarę potrzeby z dalszemi skrótami, polegającemi na pomijaniu szczegółów mniej ważnych, oraz że w oddziale IV tych szkół ustalić należy takie same redukcje, jak w szkole siedmioklasowej (p. I A 5, część dotycząca oddziału IV).

---

*) Str. 78 i 79 wydania programu z r. 1928.

Oddziały III, IV i V szkoły dwuklasowej oraz III i IV szkoły jednoklasowej mają się uczyć nauki o przyrodzie, a oddział V szkoły dwuklasowej również rachunków z geometrją — według programów dotychczasowych dla tych szkół.

B. Gimnazjum niższe.

1. Język polski.

Klasa III. Ze względu na przejściowe zmniejszenie liczby godzin w tym roku szkolnym o jedną należy zmniejszyć ilość lektury oraz ćwiczeń stylistyczno-logicznych, w szczególności zaś pominąć rozważania o rozróżnianiu mowy mówionej i pisanej, o języku literackim, oraz pierwsze wiadomości o rytmie i wierszu.

2. Język nowożytny obcy.

Klasa I. Materjał gramatyczny, przeznaczony według programu dotychczasowego dla klasy II, należy rozłożyć w taki sposób, aby go opanować stopniowo w ciągu 2 lat w klasie I (przy 5 godzinach tygodniowo) i klasie II (przy 3 godzinach tygodniowo). W tych warunkach należy dochodzić do formułowania prawideł gramatycznych powolniej i na tle większej liczby przykładów i ćwiczeń, zwiększyć ilość ćwiczeń w mówieniu, zmniejszyć liczbę słów, zdobywanych na jednej lekcji, ale mocniej je utrwalać.

Klasa II. Należy doprowadzić do końca opracowanie materjału gramatycznego, przeznaczonego według programu dotychczasowego dla klasy II, z zastosowaniem takich samych uwag metodycznych, jak powyżej. Poza tem w razie, gdyby nauczyciel odczuwał brak materjału do lektury, można go zaczerpnąć z podręcznika dla klasy III, z warunkiem wyboru ustępów, dostosowanych do wskazanego poziomu wiedzy gramatycznej i wogóle przygotowania językowego młodzieży.

3. Historja.

Klasa I. Należy przejść z odpowiedniemi pominięciami i skrótami w porównaniu z dawniejszym sposobem wypełniania ram programowych szereg obrazów dziejowych do Stefana Batorego (włącznie). Aby to uskutecznić przy zastosowaniu podanego przykładu rozwinięcia programu, należy usunąć z kursu klasy I punkty: 13, 26, 28, 33, z kursu klasy II punkty: 3, 4, 7, 8, 11, 13, 16, połączyć w jedną lekcję w kursie klasy I punkty 2 i 3, tak samo 6 i 7, 34 i 35.

Klasa II. Należy przejść od Zygmunta III do końca kursu historji. Aby to umożliwić, należy przy zastosowaniu podanego przykładu rozwinięcia usunąć z kursu klasy II punkty: 22, 23, 32, 33, 35, 39, 44, z kursu klasy III punkty: 1, 4, 5, 10, 12, 17, 18, 21, 27, 28, 29, 30, 34, 35, 38, 39, 40, 41, 47, nadto połączyć w kursie klasy II punkty: 24 z 25 i 26, 28 z 29 i 30, 40 z 41, 45 z 46, w kursie klasy III: 19 z 20, 31 z 32, 36 z 37, 44 z 45, 48 z 49 i 50. Punkt stanowiący połączenie pp. 48, 49 i 50, zatytułować należy „Prawa i obowiązki obywatela - Polaka według Ustawy Konstytucyjnej z dnia 17 marca 1921 roku".

Klasa III. Należy skończyć kurs, doprowadzony w klasie II w poprzednim roku szkolnym do kongresu wiedeńskiego (włącznie); w tym celu przy zastosowaniu podanego przykładu rozwinięcia należy usunąć punkty: 27, 28, 29, 30, 34, 35, 38, 39, 40, 41, 47, połączyć 48, 49 i 50 w jed-

ną całość pod tytułem „Prawa i obowiązki obywatela - Polaka według Ustawy Konstytucyjnej z dnia 17 marca 1921 r.".

4. Geografja.

Klasa I. Należy skrócić wstępne zapoznanie się z planem i mapą (więc zmniejszyć liczbę ćwiczeń, omówień i t. d.), zwłaszcza w tych szkołach, w których znaczna większość dzieci, zaczynając naukę po przerobieniu tego działu w oddziałach III i IV szkoły powszechnej, może poprzestać na znacznie zwięźlejszem jego powtórzeniu i usystematyzowaniu. To samo się stosuje do znajomości najelementarniejszych pojęć i terminów geograficznych. Opuścić dział 3 programu „Ogólny przegląd mapy politycznej Europy w celu zorjentowania uczniów w stosunku Polski do państw europejskich".

Klasa II. Opuścić z działu 5-go programu: „Człowiek — życie gospodarcze i kulturalne".

Zarówno w klasie I jak II, nie krępując się przykładem rozwinięcia, nie posiadającym charakteru obowiązkowego, nauczyciel winien pomijać mniej istotne szczegóły, aby mieć czas na pogłębienie rzeczy najważniejszych, oraz organizować tak naukę, aby młodzież zdobywała możliwie najwięcej pojęć, wiadomości i metod pracy na wycieczkach i na tle własnych pomiarów i obserwacyj.

Klasa III. Geografję krajów pozaeuropejskich należy sprowadzić tylko do charakterystyki całych części świata i osobnego rozważania — **bez dążenia do jakiegokolwiek wyczerpania tematu — jedynie** krain najwybitniejszych pod względem przyrodniczym lub kulturalnym. Z Europy należy omówić szczegółowiej tylko państwa, sąsiadujące z Polską, następnie Francję i Anglję, jako potęgi kolonjalne, Włochy zaś i Grecję ze względu na naukę historji w klasie IV — inne państwa mniej szczegółowo, ze zwróceniem uwagi tylko na rzeczy najcharakterystyczniejsze bądź pod względem przyrodniczym (lodowce — Szwajcarja, fiordy — Norwegja i t. p.), bądź pod względem kulturalnym.

Godziny, zaoszczędzone w ten sposób, należy przeznaczyć na ćwiczenia kartograficzne. Stosunek do szczegółów i sprawa organizacji nauki — jak wyżej.

5. Nauka o przyrodzie.

Metoda nauczania pozostaje bez zmiany, a więc w szczególności, mimo usunięcia osobnych godzin, przeznaczonych dawniej na wycieczki, należy uczyć nauki o przyrodzie żywej w dalszym ciągu nietylko w klasie i w pracowni, lecz, w miarę możności, w ogrodach szkolnych, ogrodach centralnych, a także na wycieczkach.

Klasa II. Należy przeznaczyć cały rok na naukę o przyrodzie żywej, a więc nie stosować w żadnym razie rozkładu pracy, przewidzianego w tak zwanym programie A. Z dawnego programu B należy pominąć: „Biologiczne odmiany pędu i liści", „Urządzenia, ułatwiające krzyżowanie przy opylaniu (różnosłupkowość, przedprątność, rozdzielnopłciowość, dwupienność)", „Wytworzenie pojęcia owocolistka i kwiatu — jako zmienionego pędu. Wprowadzenie w systematykę roślin kwiatowych", a poza tem skrócić kurs odpowiednio do zmniejszonej liczby godzin zapomocą zmniejszenia liczby przykładów, obserwacyj i ćwiczeń. Podany przykład rozwinięcia (str. 31—44 wydania programu z r. 1927) nie może być

stosowany w danych warunkach, gdyż zawiera zbyt wiele ćwiczeń i przykładów; można go uważać tylko za ilustrację właściwej metody.

Klasa III. Nie należy jeszcze rozpoczynać w roku szkolnym 1929/30 nauki higjeny. Przy stosowaniu programu B należy tedy przeznaczyć wskazane 5 godzin tylko na fizykę i chemję, przytem nauczyciel, nie odstępując od obowiązującego „rozkładu materjału", opuści w rozwinięciu tego materjału niektóre szczegóły mniej ważne z dawniej uwzględnianych. Na ćwiczenia należy przeznaczyć przeciętnie 4 godziny tygodniowo, na lekcje w klasie — 1.

Przy stosowaniu programu A w klasie III nauka o przyrodzie żywej może się odbywać według dawnego programu ze zmniejszeniem liczby przykładów, obserwacyj i ćwiczeń w sposób, dostosowany do warunków, w których się praca odbywa (położenie szkoły, stan zbiorów szkolnych i t. d.). Do fizyki i chemji stosuje się ta sama wskazówka ogólna, co przy programie B.

6. Rachunki z geometrją.

Klasa I. Program obowiązujący (str. 30 wydania z r. 1927) nie ulega zmianie; zmniejszenie liczby godzin odbije się tylko na szczegółach rozwinięcia i liczbie ćwiczeń.

7. Rysunek.

Klasa I. Uprawiać należy w dalszym ciągu wszystkie działy pracy, wskazane w programie, ze względu jednak na zmniejszenie liczby godzin nauczyciel winien pominąć ćwiczenia trudniejsze.

8. Roboty ręczne.

Klasa I. Zmniejszenie liczby godzin odbije się na liczbie robót bez zmiany zasadniczego zakresu.

9. Śpiew.

Klasa III. Należy uwzględnić przy wykonaniu programu początek systematycznej nauki o gamach, przeniesiony z klasy II.

II. GIMNAZJUM WYŻSZE.

A. Wydział matematyczno-przyrodniczy.

1. Język polski.

Klasa V. Pominąć informację o piśmiennictwie w Polsce od jego początków do wystąpienia Reja, skreślić z działu lektury podstawowej, ale uwzględnić w dziale lektury uzupełniającej „Odysseę", łącznie z tem ograniczyć stosownie do potrzeby wybór innych utworów, czytanych w charakterze lektury uzupełniającej.

Klasa VI. Wprowadzić krótką informację o piśmiennictwie w Polsce od jego początków do Reja włącznie, z rozbiorem kilku wybranych urywków. W dziale lektury podstawowej należy ograniczyć wybór psalmów w przekładzie Kochanowskiego, skreślić „Muzę", z „Trenów" wziąć tylko wybór (cztery — pięć), z utworów Krasickiego opracować jedną satyrę i kilka bajek, z twórczości Mickiewicza skreślić „Konrada Wallenroda" i „Farysa" (które znajdą się w następnym roku szkolnym w kursie klasy VII). Lekturę uzupełniająca odpowiednio ograniczyć.

Klasa VII. W dziale lektury podstawowej nie uwzględniać „Ksiąg narodu", zachowując jednak wybór z „Ksiąg pielgrzymstwa", pominąć „Kordjana".

Klasa VIII. Z działu lektury podstawowej usunąć „Przedświt" i „Psalm dobrej woli", zamiast wyboru liryk Asnyka ze szczególnem uwzględnieniem cyklów „W Tatrach" i „Nad głębiami" wprowadzić do tegoż działu: **wybór utworów lirycznych Asnyka, Konopnickiej, Tetmajera, Wyspiańskiego, Kasprowicza.**

2. Historja.

Klasa IV. Należy zwięźlej, niż przy dawnym wymiarze czasu, ująć kulturę pierwotną, cywilizację starożytnego Egiptu, Babilonu i Asyrji, rolę Fenicji, Arjów Wschodu, cechy charakterystyczne cywilizacji starożytnego Wschodu, kulturę Grecji w okresie miceńskim i homerowym, wreszcie polityczne przewroty rzeczypospolitej rzymskiej. W tych warunkach podany przykład rozwinięcia można stosować tylko z wydatnemi skrótami.

Klasa V. Ująć zwięźlej prehistorję Polski, znacznie skrócić dział: „Rozbicie polityczne Polski w czasie walk cesarstwa z papiestwem", zwięźlej ująć schizmę zachodnią i udział Polski w ruchu soborowym.

Klasa VI. Przejść mniej szczegółowo działy: „Polska w czasie przewagi Francji na zachodzie a Turków na wschodzie" i „Równowaga Europy w oparciu o militaryzm absolutnych monarchij a anarchja możnowładcza w Polsce".

Klasa VII. Przejść mniej szczegółowo działy: „Czasy Królestwa Polskiego Kongresowego i Wielkiej Emigracji", „Walki narodów o samodzielność i jedność narodową", „Okres zbrojnego pokoju".

3. Geografja.

Klasa V. Obowiązuje w roku szkolnym 1929/30 redakcja programu dla klasy V wydziału **humanistycznego** (Program Gimnazjum Państwowego. Wydział Humanistyczny. Wydanie czwarte. Warszawa — 1928, str. 86 — 91).

Klasa VI. Należy przejść geografję lądów i mórz pozaeuropejskich według programu następującego:

A. **Część ogólna:**

1. Historyczny rzut oka na rozszerzanie się horyzontu geograficznego ludzkości w ciągu wieków. Pobudki idealne i materjalne odkryć i badań geograficznych.

2. Wielkość kuli ziemskiej i poszczególnych lądów i mórz. Przewodnie rysy rzeźby poziomej i pionowej lądów pozaeuropejskich; rozmieszczenie gleb, główne ośrodki górniczych bogactw przyrodzonych; hydrografja, klimat i biosfera w zasadniczym układzie.

3. Wpływ powyższych czynników na rozwój życia ludzkiego. Wpływ człowieka na kształtowanie się krajobrazu kulturalnego. Stopnie kultury życiowej. Jednostka i grupa społeczna. Nomadyzm, osadnictwo, granice ekumeny. Typy osadnicze. Gęstość zaludnienia.

4. Wpływ bogactw przyrodzonych na formy życiowe ludzkości. Przewodnie zagadnienia geografji gospodarczej i politycznej. Państwo. Problem kolonij z punktu widzenia gospodarczego i geopolitycznego.

5. Główne linje i węzły komunikacyjnej sieci świata — lądowej, wodnej i powietrznej. Przegląd mapy gospodarczo-politycznej świata.

6. Geografja ras. Przewodnie cechy geografji kultury obszarów pozaeuropejskich, religje, formy zwyczajowe i obyczajowe życia ludów, stopień oświaty, ogólny rzut oka na rozwój kultury duchowej, odzwierciadlającej się w nauce, sztuce i stanie moralnym społeczeństw pozaeuropejskich.

B. **Część szczegółowa:**

1. **Ameryka:** Stany Zjednoczone, Meksyk, Brazylja, Argentyna. Rzut oka na inne republiki.

2. **Mocarstwo kolonjalne W. Brytanji.**

Rzut oka na całość i poszczególne obszary; mniejsze protektoraty i posiadłości angielskie i ich gospodarczo-polityczne znaczenie. Kanada. Australja.

Angielskie Dominjum Afryki.

Indje.

3. Chiny, Japonja, Azjatyckie obszary Z. S. R. R. Francuskie kolonje i protektoraty w Azji.

4. Kolonje włoskie i francuskie w Afryce.

Inne kolonje europejskie na terytorjum Afryki i Azji.

5. Rzut oka na pozostałe wolne państwa pozaeuropejskie.

6. Oceany — ich fizjografja; znaczenie morza dla ludzkości głównie jako podstawowego obszaru komunikacyj wodnych. Geografja Oceanu Wielkiego, Atlantyckiego i Indyjskiego.

Uwaga. Całość pracy wspólnej nauczyciela i młodzieży winna nosić cechy **ćwiczeń geograficznych,** opartych na dostępnym materjale kartograficznym i statystycznym, oraz odpowiedniej literaturze geograficznej. Chodzi o to, aby młodzież **przyswoiła sobie metodę interpretacji treści map fizjograficznych, gospodarczych czy politycznych, oraz materjałów statystycznych** i umiała na ich podstawie dochodzić do właściwych sądów bądź o genezie, bądź o związkach zależności między zjawiskami współczesnemi.

4. Nauka o Polsce współczesnej.

Klasa VIII. Przykłady rozwinięcia zarówno części I, jak części II programu należy uważać w danych warunkach za maksymalne i wybrać z nich rzeczy najbardziej istotne i ważne, z uwzględnieniem poziomu i przygotowania klasy.

Na każdą z tych części należy poświęcić połowę rozporządzalnego czasu, przytem najkorzystniejsze będzie przeznaczenie na I (geografja Polski ze szczególnem uwzględnieniem stosunków gospodarczych) — wszystkich 3 godzin w pierwszem półroczu, na II (zagadnienia polityczno-obywatelskie) — wszystkich 3 godzin w drugiem półroczu.

5. Przyrodoznawstwo.

Klasa IV. Przy zastosowaniu podanego przykładu rozwinięcia można opracować z glonów tylko jednokomórkowe, inne zagadnienia, wskazane w drugim ustępie punktu 2 działu A, ująć w postaci jednej pogadanki.

Przy przeglądzie porównawczym roślin zielonych można opracować obszerniej tylko dwie z roślin, wskazanych w punkcie 2 działu B przykładu rozwinięcia, inne zaś rozpatrywać tylko dla porównania między sobą.

Na ćwiczenia przeznaczyć należy przeciętnie połowę czasu, t. j. 1 godzinę tygodniowo, przytem jest pożądane stałe lub przygodne łączenie tych godzin po dwie w jedną całość.

Klasy V — VII. W klasie V na ćwiczenia przyznaczyć należy 1—2 godzin tygodniowo, zależnie od warunków, w klasie VI — przeciętnie 1 godzinę tygodniowo, w klasie VII również 1 godzinę tygodniowo. O ile najbliższa okolica nadaje się do tego, należy prowadzić lekcje geologji jak najczęściej nie w klasie, lecz na odpowiednim terenie; pożądane jest również wyzyskiwanie lub specjalne urządzanie dla celów geologicznych wycieczek dalszych.

6. Fizyka z kosmografją.

Klasa IV. Na ćwiczenia przeznaczyć należy 2 godziny tygodniowo.

Klasa VI. (Drugie półrocze).

Ustęp programu:

„Ruch obrotowy ciała sztywnego. Prędkość i przyśpieszenie kątowe. Równania ruchu obrotowego jednostajnego i jednostajnie zmiennego. Prędkość kątowa, jako wektor. Ruchy precesyjne. Energja kinetyczna ciała obracającego się. Moment bezwładności. Moment siły a moment bezwładności".

należy zmienić na:

„Ruch obrotowy ciała sztywnego. Prędkość kątowa. Energja kinetyczna ciała poruszającego się. Moment bezwładności w związku z energją kinetyczną".

„Wahadło proste i złożone. Wzór na okres wahań"

zmienić na:

„Wahadło proste i złożone. Wzór na okres wahadła prostego".

„Parcie i ciśnienie. Mierzenie i wymiar ciśnienia. Mierzenie i wymiar odkształceń (objętości i postaci). Prawo Hooke'a. Spółczynnik sprężystości.

Spółczynnik ściśliwości gazów. Prawo Daltona. Dokładne posługiwanie się barometrem (redukcja do 0°) i manometrem. Baroskop; poprawka przy ważeniu (redukcja do próżni)"

zmienić na:

„Parcie i ciśnienie. Odkształcenia objętości i postaci. Prawo Hooke'a.

Ściśliwość gazów. Prawo Daltona. Redukcja wskazań barometru i manometru do 0°. Baroskop".

„Zderzenie ciał (sprężystych i niesprężystych). Spółczynnik tarcia. Lepkość. Ogólne wiadomości o prądach i wirach. Prawo Torricelli'ego. Ogólne wiadomości o ruchu płynów w rurach (zastosowania)"

zmienić na:

„Spółczynnik tarcia. Lepkość. Opór środowiska. Zasada maszyn latających, cięższych od powietrza. Spadek ciśnienia przy przepływie płynów w rurach".

„Higrometrja"

zmienić na:

„Wilgotność bezwzględna i względna. Punkt rosy".

„Mieszaniny, emulsje; roztwory. Dyfuzja; osmoza. Krzepnięcie roztworów"

zmienić na:

„Wzmianka o mieszaninach, emulsjach, roztworach. Dyfuzja, osmoza. Krzepnięcie roztworów (bez uwzględnienia punktu eutektycznego)".

Na ćwiczenia przeznacza się 2 godziny tygodniowo.

Klasa VII.

„Ruch drgający prosty. Prędkość i przyśpieszenie w ruchu harmonicznym. Najprostsze przypadki dodawania ruchów harmonicznych"

zmienić na:

„Ruch drgający prosty. Wzór na wychylenie. Nakładanie się fal (po drganiach poprzecznych i podłużnych)".

Skreślić:

„Mechanizm tworzenia się fal głosowych".

„Zasada Dopplera"

zmienić na:

„Zasada Dopplera (bez wzorów)".

„Kąt najmniejszego odchylenia w pryzmacie"

zmienić na:

„Doświadczalne stwierdzenie istnienia kąta najmniejszego odchylenia w pryzmacie".

Z nauki o polaryzacji należy pozostawić jedynie wiadomości wstępne, najelementarniejsze, poza tem opuścić „Wiadomości zasadnicze o metodach optycznych wyznaczania temperatury", zagadnienie rozkładu energji w widmie sprowadzić do krótkiej wzmianki.

Na ćwiczenia z fizyki przeznacza się 2 godziny tygodniowo.

Klasa VIII.

„Pole magnetyczne ziemskie: zboczenie i nachylenie. Pojęcie o mierzeniu składowej poziomej magnetyzmu ziemskiego"

zmienić na:

„Pole magnetyczne ziemskie. Elementy magnetyzmu ziemskiego. Mapy magnetyczne".

„Maszyny elektrostatyczne"

zmienić na:

„Pokaz jednej z maszyn indukcyjnych".

W ustępie piątym programu „Odkrycia Galvaniego i Volty" i t. d. skreślić „Zjawisko polaryzacji. Ogniwa z depolaryzatorami".

Skreślić:

„Watmetry".

„Ogniwa i baterje termoelektryczne; zastosowania".

O prądzie trójfazowym zostawić należy tylko wzmiankę; opis dynamomaszyny o prądzie trójfazowym opuścić.

„Motory elektryczne"

zmienić na:

„Zasada działania motorów elektrycznych".

„Cechowanie ampermetru przy pomocy woltametru; kulomb i amper (raz jeszcze)"

zmienić na:

„Określenie ampera na podstawie elektrolizy".

Dalej można pominąć:

„Wiadomości wstępne o sposobach wyznaczania ładunku elektronu".

„Wiadomości ogólne o elektryczności atmosferycznej".

Co się tyczy ciał promieniotwórczych, uwzględnić należy jedynie wiadomości najbardziej zasadnicze.

Na ćwiczenia przeznacza się 2 godziny tygodniowo. Poza tem zwłaszcza w klasie VIII poświęcić należy część czasu na rozwiązywanie zadań.

7. Chemja.

Klasa V. „Wiadomości wstępne" należy ująć jak najzwięźlej i pojęcia ogólne, wskazane w tym dziale programu, wprowadzać, rozwijać i pogłębiać w miarę możności stopniowo w toku dalszej nauki na tle materjału faktycznego, podanego w następnych działach.

W ustępie pierwszym działu „Niemetale" skreślić:

„(kataliza). Odwracalność reakcji.

W dziale „Chlorowce" skreślić „Wiązania atomowe", zmienić

„Krótki zarys tlenowych związków chloru"

na „Chloran potasu i kwas chlorowy".

„Określenie chemiczne i fizyko-chemiczne kwasów, zasad i soli"

zmienić na:

„Określenie chemiczne kwasów, zasad i soli".

Skreślić:

„Pojęcie o teorji jonów".

„Fabrykacja kwasu siarkowego"

zmienić na:

„Fabrykacja kwasu siarkowego sposobem kontaktowym".

Skreślić w dalszym ciągu:

„Pojęcie o innych tlenowcach".

Co do kwasu azotowego,

„Techniczne sposoby jego otrzymywania"

zmienić na:

„Sposób jego otrzymywania z powietrza (ogólne pojęcie). Saletry".

Punkt.

„Tlenki azotowe"

zmienić na:

„Tlenki azotowe (doświadczalnie tylko tlenek i dwutlenek azotu; o pozostałych wzmianka)".

„Fosfór, fosforjak, chlorki fosforu, kwas fosforowy"

zmienić na:

„Fosfór, kwas fosforowy, wzmianka o nawozach fosforowych".

Skreślić:

„Znaczenie fosforu w przyrodzie. Zastosowanie fosforu".

„Soda, jej fabrykacja"

zmienić na „Soda, jej fabrykacja sposobem Solvay'a".

Skreślić „Cyjan".

Pominąć monograficzne omówienie arsenu, boru, baru i manganu.

Na ćwiczenia przeznacza się 2 godziny tygodniowo.

Klasa VI. (Pierwsze półrocze).

Pominąć węglowodory nienasycone.

Skreślić:

„Chlorowcopochodne węglowodorów", „Podział alkoholi na trzy grupy: pierwszo, drugo i trzeciorzędne".

Pojęcie o aldehydach i ketonach"

zmienić na:

„Pojęcie o aldehydach".

Poprawić dalej wśród nazw kwasów „siarkowy" na „stearowy".

„Estry. Szybkość reakcji, reakcje odwracalne. Tłuszcze. Mydło. Węglowodany. Glukoza. Sacharoza. Cukrownictwo. Mączka"

zmienić na:

„Estry. Tłuszcze. Mydło. Pojęcie o technologji mydła i świec. Glukoza. Sacharoza. Skrobia i jej hydroliza".

Skreślić:

„Sulfonowanie, nitrowanie i chlorowanie związków aromatycznych. Kwas benzoesowy".

Na ćwiczenia przeznacza się 2 godziny tygodniowo.

8. Matematyka.

Klasa V. Usunąć z programu geometrji:

„Twierdzenie Desargues'a dla trójkątów o bokach odpowiednio równoległych.

4. Proporcjonalność odcinków (metodą geometryczną). Dowód istnienia odcinków niespółmiernych. Twierdzenie Talesa dla odcinków spółmiernych. Definicja odcinków proporcjonalnych jako odcinków, wyznaczonych na ramionach kąta przez pęk prostych równoległych. Własności proporcji między odcinkami. Proporcjonalność odcinków, zawartych między płaszczyznami równoległemi".

Klasa VIII.

Skreślić z działu 3 programu:

„zastosowanie indukcji do ustalenia twierdzenia o tożsamości wielomianów; dzielenie wielomianu przez wielomian (jednoznaczność dzielenia); podzielność wielomianu zmiennej x przez x + a".

9. Roboty ręczne.

Klasa V. **Chłopcy.** Roboty z drutu i blachy. Obróbka szkła, w szczególności łączenie szkła ze szkłem, z drzewem i metalem.

Dziewczęta. Szycie, haft, krój,
albo introligatorstwo,
albo roboty drzewne piłkowe i początki obrabiania drutu, blachy i szkła *).

B. Wydział humanistyczny.

1. Język polski.

Klasa VII. W dziale lektury podstawowej należy nie uwzględniać „Ksiąg narodu", zachowując jednak wybór z „Ksiąg pielgrzymstwa", pominąć „Kordjana", zmniejszyć wybór z „Beniowskiego", przytem w żadnym razie nie wykraczać poza pieśni I — V, skreślić z działu lektury podstawowej, ale uwzględnić w dziale lektury uzupełniającej „Śluby panieńskie"; wybór innych utworów, czytanych w charakterze lektury uzupełniającej, ograniczyć stosownie do potrzeby.

Klasa VIII. Z działu lektury podstawowej usunąć „Przedświt" i „Psalm dobrej woli" oraz dialog Platona; zamiast wyboru liryk Asnyka

*) Jak na II kursie seminarjów nauczycielskich (Program nauki w Państwowych Seminarjach Nauczycielskich — Warszawa 1926 str. 218 i 219).

ze szczególnem uwzględnieniem cyklów „ W Tatrach" i „Nad głębiami" wprowadzić do tegoż działu: **wybór utworów lirycznych Asnyka, Konopnickiej, Tetmajera, Wyspiańskiego, Kasprowicza.**

2. Język łaciński.

Klasa V Przy lekturze wypisów pominąć Owidjusza.
Klasa VII. Pominąć urywki z Janickiego, Szymonowicza.
Klasa VIII. Pominąć urywki z Sarbiewskiego i Kochanowskiego.
Punkt 1 b) programu zmienić na:

„b) Wypisy, ułożone z dzieł filozoficznych Cycerona, lub urywki z Roczników Tacyta, zależnie od przygotowania klasy.

Przy czytaniu wyjątków z dzieł filozoficznych Cycerona — niezbędne wyjaśnienia z zakresu filozofji greckiej".

3. Język nowożytny obcy.

Klasa VI. Odpowiednio do przejściowego zmniejszenia liczby godzin należy ograniczyć ilość lektury uzupełniającej obowiązkowej.

4. Historja.

Klasa VI. Rozwijanie obowiązującego programu, którego charakter ramowy nie pozwala na żadne skreślenia, należy dostosować do zmniejszonej liczby godzin zapomocą pominięcia mniej ważnych szczegółów, dawniej uwzględnianych.

5. Geografja.

Klasa VI. Należy przejść, tak samo jak w klasie VI wydziału matematyczno-przyrodniczego, geografję lądów i mórz pozaeuropejskich według programu, zamieszczonego powyżej w punkcie II A 3 niniejszej instrukcji.

6. Nauka o Polsce współczesnej.

Klasa VIII. Jak w wydziale matematyczno-przyrodniczym (IIA4).

7. Przyrodoznawstwo.

Klasa IV. Należy uwzględnić **mniejszą liczbę przykładów,** niż przy rozporządzaniu 3 godzinami tygodniowo, ale nie wprowadzać powierzchowności w ich opracowaniu. Dział C przykładu rozwinięcia programu winien zająć nie więcej niż 15 godzin.

Na ćwiczenia przeznaczyć należy przeciętnie 1 godzinę tygodniowo, przytem jest pożądane stałe lub przygodne łączenie tych godzin po dwie w jedną całość.

Klasa V. Na ćwiczenia należy przeznaczyć również przeciętnie 1 godzinę tygodniowo.

8. Fizyka z kosmografją i chemją.

Klasa VI. Punkt programu.
„Swobodne spadanie i rzuty ciał"
zmienić na:
„Swobodne spadanie i rzut pionowy. Rzuty poziomy i ukośny (graficznie)".

„Spcsoby wyznaczania gęstości zapomocą piknometru"
zmienić na:
„Wyznaczanie gęstości ciał piknometrem".
„Wahadło i jego zastosowania"
zmienić na:
„Wahadło proste i jego zastosowania".
Skreślić „Ciepło właściwe gazów w stałej objętości i pod stałem ciśnieniem".
Na ćwiczenia przeznacza się 2 godziny tygodniowo.

Klasa VII. Chemja (w pierwszem półroczu).
„Wstęp" należy ująć jak najzwięźlej i pojęcia ogólne, wskazane w tym dziale programu, wprowadzać, rozwijać i pogłębiać w miarę możności stopniowo w toku dalszej nauki na tle materjału faktycznego, podanego w następnych działach.
W ustępie pierwszym działu 2 („Niemetale") skreślić „Kataliza";
„Dzialanie metali na wodę i kwasy"
zmienić na:
„Działanie metali na kwasy";
w ustępie trzecim skreślić: „Wpływ temperatury na szybkość reakcji", w dalszym ciągu skreślić: „Wiązania atomowe", „Pojęcie o teorji jonów", „Znaczenie fosforu w przyrodzie. Zastosowanie fosforu".
Fizyka (w drugiem półroczu).
Dodać na początku kursu:
„Krótkie wiadomości o ruchu drgającym".
Skreślić w pierwszym ustępie punkt „Energja fali".
„Wysokość; zjawiska Dopplera"
zmienić na:
„Wysokość; zjawisko Dopplera (bez wzorów)".
„Uginanie się światła"
zmienić na:
„Wstępne wiadomości o uginaniu się światła".
„Okulary, lupa, mikroskop, teleskop, przyrząd projekcyjny, aparat fotograficzny"
zmienić na:
„Okulary, lupa. Elementarne wiadomości o mikroskopie, teleskopie, przyrządzie projekcyjnym i aparacie fotograficznym".
„Doświadczenie Younga i mierzenic długości fali"
zmienić na:
„Doświadczenie Younga. Długość fali świetlnej".
„Fluorescencja i fosforescencja"
zmienić na:
„Krótkie wiadomości o fluorescencji i fosforescencji".
Na ćwiczenia przeznacza się 2 godziny tygodniowo.

Klasa VIII.
„Ciała paramagnetyczne i diamagnetyczne"
zmienić na:
„Wzmianka o ciałach paramagnetycznych i diamagnetycznych".
Skreślić:
„Zmienność magnetycznego pola ziemskiego".
„Ogniwo termoelektryczne i jego zastosowania".
„Watmetry".
Na ćwiczenia przeznacza się 2 godziny tygodniowo.

9. Matematyka.

Klasa V. Usunąć z programu geometrji:

„Twierdzenie Desargues'a dla trójkątów o bokach odpowiednio równoległych.

4. P r o p o r c j o n a l n o ś ć o d c i n k ó w (metodą geometryczną). Dowód istnienia odcinków niespółmiernych. Twierdzenie Talesa dla odcinków spółmiernych. Definicja odcinków proporcjonalnych jako odcinków, wyznaczonych na ramionach kąta przez pęk prostych równoległych. Własności proporcji między odcinkami. Proporcjonalność odcinków, zawartych między płaszczyznami równoległemi".

Wprowadzić natomiast do programu algebry:

„6. Równania kwadratowe z jedną niewiadomą (układanie i rozwiązywanie). Wyróżnik równania kwadratowego. Związek między spółczynnikami a pierwiastkami równania kwadratowego".

Klasa VII. Nie przechodzić działów:

„Funkcje sumy i różnicy dwóch kątów", łącznie z zamianą sum i różnic funkcyj na iloczyny i odpowiedniemi równaniami trygonometrycznemi, oraz:

„Zastosowanie funkcyj trygonometrycznych do rozwiązywania trójkątów dowolnych (cztery przypadki zasadnicze).

Pojęcie o zastosowaniach do miernictwa".

Klasa VIII. Należy przejść działy, opuszczone w klasie VII w r. s. 1928/29, a mianowicie:

„Zastosowanie funkcyj trygonometrycznych do rozwiązywania trójkątów dowolnych (cztery przypadki zasadnicze).

Pojęcie o zastosowaniach do miernictwa".

Podkreśla się wyraźnie, że w programie tej klasy **niema** obecnie **systematycznego kursu geometrji analitycznej;** przy opracowywaniu tematów, wskazanych w ustępie programu, zaczynającym się od słów: „Powtórzenie wiadomości o układzie spółrzędnych prostokątnych" i t. d., nietylko **nie należy wykraczać poza granice**, w tym ustępie wskazane, ale niema bynajmniej obowiązku wyczerpania wszystkich przykładów, wymienionych w zdaniu „W szczególności nadają się w tych warunkach do ułożenia" i t. d. Należy tak ustalić liczbę i dobór przykładów i ćwiczeń, aby wykonanie tej części kursu nie zajęło więcej niż 15 godzin szkolnych.

Punkt programu:

„I n d u k c j a m a t e m a t y c z n a. Zastosowanie do wzoru dwumianowego Newtona dla wykładnika naturalnego"

zmienić na:

„Indukcja matematyczna na tle najprostszych przykładów".

C. W y d z i a ł k l a s y c z n y (n o w e g o t y p u).

1. Język polski.

Klasa IV. Wobec zwiększenia liczby godzin wprowadzić do działu lektury podstawowej wybór z „Iljady" i „Odyssei".

Klasa VI. W dziale lektury podstawowej należy ograniczyć wybór psalmów w przekładzie Kochanowskiego, z „Trenów" wziąć tylko wybór (cztery—pięć), usunąć z tego działu A. Morsztyna, W. Potockiego, J. P. Woronicza.

Klasa VII. W dziale lektury podstawowej nie uwzględniać „Ksiąg narodu", zachowując jednak wybór z „Ksiąg pielgrzymstwa", przenieść z lektury podstawowej do lektury uzupełniającej „Śluby panieńskie" A. Fredry i wybraną tragedję Szekspira, przytem wydatnie zmniejszyć liczbę innych utworów, przeznaczonych przez nauczyciela do czytania w charakterze lektury uzupełniającej.

Klasa VIII. Z działu lektury podstawowej usunąć „Przedświt" i „Psalm dobrej woli"; zamiast wyboru liryk Asnyka ze szczególnem uwzględnieniem cyklów „W Tatrach" i „Nad głębiami" wprowadzić do tegoż działu wybór utworów lirycznych Asnyka i Kasprowicza.

2. Filologja klasyczna.

Klasa V. Język łaciński. Z autorów, wymienionych w programie, pominąć Owidjusza. Wiadomości z dziedziny życia politycznego i prywatnego Greków i Rzymian, omawiane dawniej na lekcjach kultury klasycznej, należy uwzględnić na lekcjach języka łacińskiego, który otrzymał o 1 godzinę więcej. W miarę możności i potrzeby należy również czytać na tych lekcjach urywki z wybranych autorów w polskiem tłumaczeniu.

Klasa VI. Język łaciński i grecki. Z programu języka łacińskiego skreślić lekturę uzupełniającą. Oprócz tego zmniejszyć zakres lektury łacińskiej podstawowej i lektury greckiej tak, aby starczyło czasu na przerobienie na lekcjach języka łacińskiego i greckiego punktów 1 i 3 dotychczasowego programu kultury klasycznej.

Klasa VII. Na lekcjach kultury klasycznej: wiadomości z dziedziny filozofji greckiej, potrzebne przy lekturze Platona i Cycerona; czytanie tragedyj greckich w tłumaczeniu polskiem wraz z niezbędnemi objaśnieniami, dotyczącemi teatru greckiego i budowy tragedji, jako przygotowanie do lektury tragedji greckiej w oryginale w klasie VIII. Inne wiadomości z kultury grecko-rzymskiej należy uwzględniać przy lekturze autorów na lekcjach języka łacińskiego i greckiego.

Klasa VIII. Język łaciński. W lekturze Horacego pominąć „Listy".

Kultura klasyczna. Obok niezbędnych wyjaśnień z tej dziedziny przy czytaniu autorów na lekcjach języka łacińskiego i greckiego, na lekcjach kultury klasycznej należy zająć się zebraniem, zestawieniem i uzupełnieniem wiadomości z kultury klasycznej, nabytych w ciągu uprzednich lat nauki filologji klasycznej, ze zwróceniem uwagi na związek, zachodzący między życiem współczesnem a starożytnością klasyczną.

3. Geografja.

Klasa V. Należy przejść część geografji Polski, opuszczoną w klasie IV w drugiej połowie r. s. 1928/29, oraz geografję Europy, z wyłączeniem dwu największych państw kolonjalnych: Wielkiej Brytanji i Francji, które będą opracowane łącznie z ich kolonjami w kursie klasy VI w r. s. 1930/31.

Klasa VI. Należy przejść opuszczoną część kursu klasy V oraz kurs klasy VI, wskazany powyżej w punkcie II a 3 niniejszej instrukcji, ze skrótami, jakie się okażą niezbędne.

4. Nauka o Polsce współczesnej.

Klasa VIII. Jak w wydziale matematyczno-przyrodniczym (IIA4).

5. Przyrodoznawstwo.

Klasa IV. W pierwszem półroczu należy przejść taki sam kurs, jak w klasie IV wydziału humanistycznego (a więc zastosować ten sam program, łącznie z uwagami, zamieszczonemi powyżej w ustępie pierwszym punktu II B 7 niniejszej instrukcji), w drugiem półroczu — kurs klasy V, tegoż wydziału.

Na ćwiczenia praktyczne przeznaczyć należy przeciętnie połowę czasu, t. j. 2 godziny tygodniowo.

6. Fizyka z chemją.

Należy zastosować w roku szkolnym 1929/30 następujący program skrócony:

Klasa VII.

(3 godziny tygodniowo, z tych 2 przeznaczone na ćwiczenia).

Fizyka.

Mierzenie i jednostki. Mierzenie długości, objętości, czasu. Nonjusz, mensura, metronom.

Jednostki zasadnicze i pochodne.

Ruch postępowy jednostajny i zmienny. Prędkość i przyśpieszenie. Zasady Newtona (druga zasada jedynie w zastosowaniu do sił stałych i ruchów prostolinjowych); siła; masa. Dodawanie i rozkładanie sił.

Zjawiska ciężkości. Ciężar i jego stosunek do masy. Waga. Swobodne spadanie ciał.

Gęstość. Wyznaczanie gęstości zapomocą piknometru.

Praca i sprawność. Energja (kinetyczna i potencjalna). Zasada zachowania energji. Machiny proste, jako ilustracja tej zasady.

Prawo Pascala i jego zastosowania. Ciśnienie w cieczy pod wpływem siły ciężkości. Prawo Archimedesa; pływanie ciał. Wyznaczanie gęstości zapomocą wagi hydrostatycznej i areometru.

Ciśnienie w gazach. Manometry. Ciśnienie atmosferyczne. Barometr rtęciowy. Aneroid. Prawo Boyle'a-Mariotte'a. Pompa pneumatyczna.

Temperatura — rozszerzalność ciał stałych i ciekłych. Termometry. Rozszerzalność gazów. Wzmianka o termometrze gazowym.

Pomiar ciepła metodą mieszania wody.

Zmiana stanu skupienia i zależność temperatury topnienia i wrzenia od natury cieczy i ciśnienia zewnętrznego.

Para nasycona. Różnica między gazem a parą. Wilgotność.

Ciepło jako energja. Maszyna parowa tłokowa, najważniejsze stadja jej rozwoju *).

Wiadomości elementarne z chemji.

(Ogółem 15—20 godz. w końcu roku szkolnego).

Skład powietrza. Tlen. Usunięcie tlenu z powietrza drogą utleniania żelaza (miedzi). Otrzymywanie tlenu z tlenku rtęci. Azot, jako składnik powietrza.

---

*) Nauka o cieple — jak w programie gimnazjum klasycznego dawnego typu z r. 1923 z drobnemi różnicami.

Woda jako związek. Jej skład chemiczny. Wodór; spalanie wodoru.

Pojęcie o związkach chemicznych i ciałach prostych, o reakcjach chemicznych.

Prawo zachowania masy. Prawo stałości składu. Prawo wielokrotności stosunków na przykładach CO, CO^2, H_2O, H_2O_2.

Częsteczka ciał złożonych i prostych. Atomy. Pierwiastki.

Użycie symboli chemicznych.

Spalanie siarki. Dwutlenek siarki i kwas siarkawy. Kwas siarkowy. Saletra i kwas azotowy. Chlorek sodu, chlorowodór i kwas solny. O otrzymywaniu ługu (wodorotlenku sodowego). Otrzymywanie z wapienia tlenku i wodorotlenku wapniowego.

Pojęcie o kwasach, zasadach i solach. Reakcja zobojętnienia.

Węgiel. Dwutlenek węgla. Kwas węglowy i węglany. Węglowodory.

Żelazo. Rudy żelazne. Żelazo kowalne. Stal.

Klasa VIII.

(3 godziny tygodniowo, z tych przeciętnie 1 przeznaczona na ćwiczenia).

Fizyka.

Tworzenie się fal w ośrodkach sprężystych. Fale podłużne i poprzeczne. Prędkość i długość fali. Odbijanie się fal. Interferencja fal (Fale stojące).

Warunki fizyczne tworzenia się głosu. Fale głosowe. Prędkość głosu. Odbijanie się głosu: echo.

Promieniowanie jako odrębny rodzaj energji. Promieniowanie ciemne i jasne. Przezroczystość. Pochłanianie. Termometr jako uniwersalny przyrząd do badania promieniowania.

Prędkość światła. Prostolinjowe rozchodzenie się promieniowania.

Odbijanie się i rozpraszanie promieniowania. Tworzenie się obrazów w zwierciadłach płaskich i kulistych.

Zjawisko załamania. Całkowite wewnętrzne odbicie. Przechodzenie promieni przez płytę o ścianach równoległych i przez pryzmat. Zjawisko rozszczepienia.

Tworzenie się obrazów w soczewkach wypukłych. Okulary, lupa. Elementarne wiadomości o mikroskopie, teleskopie, przyrządzie projekcyjnym, aparacie fotograficznym.

Niewidzialne części widma. Różne typy widm. Zasada analizy widmowej.

Barwy ciał.

Magnesy. Bieguny. Prawo Coulomba.

Elektryzowanie ciał przez pocieranie. Przewodniki i izolatory. Indukcja elektrostatyczna.

Potencjał elektryczny. Kondensatory i ich pojemność. Rola dielektryku.

Prąd elektryczny. Pole magnetyczne prądu. Galwanoskop. Ciepło w obwodzie prądu. Opór elektryczny. Prawo Ohma. Ampermetr. Elektromagnes.

Indukcja prądów; prawo Lentza. Dynamomaszyna; motor elektryczny. Transformatory; cewka Ruhmkorffa.

Dzwonek elektryczny; telegraf; telefon; światło elektryczne.
Mierzenie energji elektrycznej.
Dysocjacja; jony. Zjawisko i prawa elektrolizy.
Ogniwa elektryczne. Akumulatory.
Wyładowanie elektryczne w gazach rozrzedzonych. Promienie katodowe i kanalikowe. Promienie Röntgena.

Wiadomości elementarne o ciałach promieniotwórczych.
Drgania i fale elektromagnetyczne. Wiadomości elementarne z radjofonji.

7. Matematyka.

Klasa VI. Opuścić dział 4 programu algebry, t. j. rozszerzenie pojęcia wykładnika i logarytmy.

Z działu 4 programu geometrji opuścić:

„Obliczanie pól powierzchni wielościanów. Objętość graniastosłupów".

Klasa VII. Przejść dział 4 programu algebry dla klasy VI, opuszczony w tej klasie w r. s. 1928/29.

Opuścić następujące działy programu klasy VII:

1. Indukcja matematyczna. Dwumian Newtona dla wykładnika naturalnego".

3, t. j. kurs trygonometrji.

Klasa VIII.

Przejść część kursu trygonometrji, opuszczoną w klasie VII-ej w r. s. 1928/29, a więc:
Funkcje sumy i różnicy dwóch kątów. Rozwiązywanie trójkątów dowolnych (cztery przypadki zasadnicze). Miara teoretyczna kątów. Odpowiednie zastosowanie do zadań geometrycznych i fizycznych.

146

OKÓLNIK

Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

z dnia 5 listopada 1929 r. Nr. III. T. G. 9039/29

w sprawie wydawnictwa „Drogi Wodne w Polsce".

Załączam przy niniejszem odezwę T-wa propagandy budowy dróg i budowli wodnych w Polsce.
Byłoby wskazanem nabycie przez średnie szkoły zawodowe wydawnictwa „Drogi Wodne w Polsce", składającego się z 9 popularnych książek i 1 mapki, w cenie ryczałtowej zł. 25.00.
Pożądane, aby 1 komplet nabyty był dla bibljoteki szkolnej, drugi dla czytelni „Bratniej pomocy".
Zamówienia należy wysyłać pod adresem: Zarząd T-wa propagandy budowy dróg i budowli wodnych w Polsce. Al. Jerozolimskie Nr. 39/23 (Hotel Polonia). Konto czekowe P. K. O. 7830.

1 załącznik.

Dyrektor Departamentu

(—) M. Jarniński.

Odezwa Towarzystwa Propagandy Budowy Dróg i Budowli Wodnych w Polsce.

Nowoczesna Polska w swym zwycięskim pochodzie ku odrodzeniu gospodarczemu i mocarstwowej potędze nigdy się jeszcze nie zawiodła. o ile opierała się o własne siły i inicjatywę swego społeczeństwa — natomiast obca pomoc okazywała się bardzo często chybioną.

Samodzielny rozwój kolejnictwa — budowa portu w Gdyni — częściowa kolonizacja wewnętrzna — Powszechna Wystawa Krajowa w Poznaniu i liczne inne udatne poczynania — powinny być zachętą i dać podnietę społeczeństwu do dalszej pracy w tym kierunku, która potęguje siły krajowe i mnoży ich sprawność.

Polska porozbiorowa — chociaż politycznie krępowana, a nawet uporczywie przez zaborców niszczona — umiała zawsze i była zdolna wytworzyć własne siły gospodarcze, spotęgować je i budować silne podwaliny, które umożliwiły tak potężne i nagłe odrodzenie polityczne, dając w ręce dzisiejszemu pokoleniu środki dla zdobycia sobie zupełnej niezależności ekonomicznej, oraz samowystarczalności gospodarczej.

Nowoczesna Polska jest w tem wyjątkowo szczęśliwem położeniu, że ma dotąd w rozporządzeniu po linjach swych rzek i jezior olbrzymie kapitały, leżące w postaci miljonów hektarów nieużytków, oraz niewyzyskanych bogactw przyrody, dla których uruchomnienia posiada na miejscu: z jednej strony potrzebujące zbytu produkcje rolne i przemysłowe — z drugiej zaś strony miljony rąk, gotowych do pracy w kraju, których nie dawać w obce ręce na poniewierkę jest moralnym obowiązkiem i materjalną korzyścią suwerennego społeczeństwa, które przedewszystkiem we własnym kraju potrzebuje się zagospodarować.

Powołując się na okres 10-letniej pracy w kierunku uświadomienia naszego społeczeństwa o wartościach realnych, związanych z bytem państwa i bogactwem Polski, ujętej w formę specjalnych wydawnictw: „Drogi Wodne w Polsce", tomów 9, które przyczyniły się już w znacznym stopniu do przełamania fałszywych poglądów, T-wo ma zaszczyt upraszać o łaskawe udzielenie poparcia moralnego i materjalnego dla zorganizowanego — w myśl okólnika L. Dz. 169/29 z dnia 16 lipca 1929 r. — Lotnego Tygodnia Propagandy podjętego celem powszechniejszego, wzajemnego zaznajomienia się na miejscu w główniejszych ośrodkach produkcji i zbytu z przemysłem i gospodarczemi siłami krajowemi, oraz warunkami ich pracy.

Z wysokim szacunkiem i poważaniem
Za Zarząd
Dyrektor Główny Zarządu
(—) Inżynier Rafał Mierzyński.

147
OKÓLNIK
Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego
z dnia 30 listopada 1929 r. Nr. O. 25387/29

do PP. Inspektorów Szkolnych oraz do Dyrekcyj i Kierownictw tych szkół w Okręgu, których uczniom (enicom) przysługuje prawo korzystania z ulg kolejowych,

w sprawie zamawiania druków zaświadczeń na zniżki kolejowe.

Nawiązując do okólnika tutejszego z dnia 14 listopada 1928 roku Nr. O. 3861/28, Kuratorjum na podstawie rozporządzenia Ministerstwa

Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 21 listopada 1929 r. Nr. I. Prez. — 7004/29 zawiadamia, że druki zaświadczeń do uzyskania 50% zniżki kolejowej mogą być nadal nabywane aż do odwołania w Książnicy Atlas w Warszawie, ul. Nowy Świat Nr. 59.

Naczelnik Wydziału

(—) G. M. Szulc.

148

OKÓLNIK

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego

z dnia 14 grudnia 1929 r. Nr. O. 24618/29

do PP. Inspektorów Szkolnych oraz Dyrekcyj szkół średnich ogólnokształcących, seminarjów nauczycielskich i ochroniarek w Okręgu w sprawie I zeszytu III tomu wydawnictwa p. t. „Fizyka i Chemja w Szkole".

Kuratorjum wysyła bezpłatnie Inspektorom Szkolnym, państwowym szkołom średnim ogólnokształcącym i państwowym zakładom kształcenia nauczycieli I zeszyt III tomu wydawnictwa p. t. „Fizyka i Chemja w Szkole", wydanego nakładem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Na każdy Inspektorat Szkolny przeznaczone są po 2 egzemplarze z tem, że winny one być przydzielone szkołom wzorowym w powiecie (mieście Łodzi), a przedewszystkiem takim, które posiadają odpowiednio zorganizowane pracownie fizyko-chemiczne. Wydawnictwo to winno być również dostępne dla nauczycielstwa w powiecie (m. Łodzi), zwłaszcza uczącego przyrody martwej w wyższych klasach szkół powszechnych.

W związku z pismem Kuratorjum z dnia 13.VI. 1927 roku Nr. II. 1599/27 dla szkół średnich ogólnokształcących przeznacza się: po 2 egzemplarze dla gimnazjów matematyczno-przyrodniczych i po 1 egzemplarzu dla gimnazjów innych typów.

Wszystkie państwowe seminarja nauczycielskie otrzymują po 1 egzemplarzu.

Cena katalogowa 1 egzemplarza wynosi 13 złotych.

PP. Inspektorowie Szkolni nadeślą do Kuratorjum pokwitowania odbioru, wypełnione w myśl instrukcji Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 7. XII. 1926 r. Nr. I. 18524/26 (okólnik Kuratorjum z dnia 16. XII. 1926 r. Nr. I. 19213/26. Dyrekcje państwowych gimnazjów i seminarjów nauczycielskich pokwitują odbiór na załączonych do wydawnictwa formularzach. Pokwitowania należy przesłać Kuratorjum **bezzwłocznie** po otrzymaniu wydawnictw.

Mając na uwadze naukową wartość omawianego wydawnictwa, które może oddać poważne usługi nauczycielom - specjalistom, Kuratorjum uważa za bardzo pożądane, aby książka ta znalazła się również i w prywatnych zakładach naukowych. Dyrekcje szkół prywatnych winny przeto zaopatrzyć w to wydawnictwo swe zakłady naukowe i zainteresować nim nauczycielstwo.

Kurator Okręgu Szkolnego

(—) J. Gadomski.

149
OKÓLNIK
Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego
z dnia 16 grudnia 1929 r. Nr. O. O. R. 23704/29

do PP. Inspektorów Szkolnych oraz Dyrekcyj państwowych szkół średnich ogólnokształcących, zawodowych, seminarjów nauczycielskich i ochroniarek w Okręgu

w sprawie rachunków na wydatki rzeczowe.

W uzupełnieniu okólnika z dnia 10 sierpnia 1929 r. Nr. O. O. R. 14107/29 (Dz. Urz. K. O. S. Ł. Nr. 8 i 9 z dnia 20.IX 1929 r., poz. 93) na skutek rozporządzenia Ministerstwa W. R. i O. P. z dnia 31. X. 1929 r. Nr. I. R. — 11574/29 Kuratorjum poleca odnotowywać na rachunkach, przedkładanych przez władze szkolne I instancji oraz szkoły, jako rozliczenie się z udzielonych przez Kuratorjum zaliczek, oprócz zlecenia wypłaty, któremem dany rachunek został opłacony, również i Nr. asygnacji Kuratorjum, którą zarządzono przelanie zaliczki na rachunek bieżący danej instytucji w Kasie Skarbowej.

Na dowodach, usprawiedliwiających wydatkowanie zaliczki w całości, należy notować Nr. asygnacji, którą zarządzono wypłatę lub przelanie zaliczki na te wydatki, natomiast na rachunkach, usprawiedliwiających wydatkowanie zaliczek tylko w części, należy notować: na rachunkach pierwszego wyliczenia Nr. asygnacji pierwszej, na rachunkach rozliczeń następnych dwa Nr. asygnacyj, a mianowicie Nr. asygnacji, którą ostatnio zarządzono wypłatę zaliczki, oraz Nr. asygnacji, poprzedzającej tę wypłatę.

Przykład:

Data i Nr. asygn.	Suma zaliczki zł.	Rachunki sprawdzono i uznano na sumę zł.	Suma pozostała do wyrachowania
4/IV as. 24	300	*280	20
10/V as. 36	280	**260	40
6/VI as. 39	260	***290	10
15/VII as. 46	290	****300	—

Na rachunkach na sumę *) 280 zł. należy notować Nr. asygnacji 24,
na rachunkach na sumę **) 260 zł. — Nr. asygnacji 36 i 24,
na rachunkach na sumę ***) 290 zł. — Nr. asygnacji 39 i 36,
na rachunkach na sumę ****) 300 zł. — Nr. asygnacji 46 i 39.

Powyższe zarządzenie dotyczy również rachunków na wydatki, uskutecznione przez Dyrekcje gimnazjów państwowych z zasiłków, asygnowanych przez Kuratorjum z funduszu specjalnego — „taksa administracyjna".

Na rachunkach, usprawiedliwiających wydatkowanie dotacyj, przelewanych przez Kuratorjum na rachunki bieżące **dyrekcyj szkół zawodowych,** które nie odpowiadają zasadniczo żadnej z poszczególnych asygnacyj przelewowych, należy notować stronę i pozycję kontroli dotacyjnej.

Na „spisach dowodów" należy podawać tylko numery zleceń wypłaty, któremi dane rachunki zostały opłacone.

Kurator Okręgu Szkolnego

(—) J. Gadomski.

150

OKÓLNIK

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego

z dnia 17 grudnia 1929 r. Nr. O 26955/29

do PP. Inspektorów Szkolnych oraz do Dyrekcyj i Kierownictw wszystkich szkół w Okręgu

w sprawie „Dni Przeciwgruźliczych".

Polski Związek Przeciwgruźliczy organizuje corocznie w czasie od 1 grudnia do 10 stycznia t. zw. „Dni Przeciwgruźlicze".

Propaganda ta, prowadzona na całym terenie Rzeczypospolitej, ma na celu: 1) zwrócenie uwagi społeczeństwa na straszną plagę ludzkości, gruźlicę, uświadomienie każdego obywatela, że jednostka w walce z tą chorobą jest bezsilna, a tylko wspólny wysiłek społeczeństwa może ją zwalczyć; 2) pouczenie, jak można się od tego niebezpieczeństwa ustrzec; 3) udzielenie wskazówek, jak postępować w razie choroby; 4) uzyskanie drogą sprzedaży specjalnego znaczka funduszów na walką z gruźlicą.

Propaganda przeciwgruźlicza powinna dotrzeć do najdalszych zakątków kraju.

Najłatwiej zaraża się gruźlicą dziecko. To też szkoła w pierwszym rzędzie winna stanąć do walki z tym wrogiem.

Zechcą przeto Dyrekcje i Kierownictwa wszystkich szkół w Okręgu Szkolnym Łódzkim zorganizować najpóźniej do dnia 10 stycznia 1930 roku odpowiednie pogadanki i odczyty dla dzieci i młodzieży. Podczas rzeczonych pogadanek i odczytów wyjaśnić należy w sposób najogólniejszy istotę gruźlicy, jej straszne skutki, sposoby i drogi przenoszenia się zarazka gruźlicy oraz najpowszechniejsze środki zaradcze. Podkreślić należy szczególnie wielką podatność organizmów dziecięcych do zapadania na gruźlicę.

W szkołach, posiadających lekarzy-higjenistów, pogadanki i odczyty winni wygłosić ci lekarze, w innych natomiast obowiązek ten spada na nauczycielstwo.

Wyczerpujący materjał do pogadanek i odczytów zawarty jest w broszurce p. t. „Dni Przeciwgruźlicze", wydanej przez Polski Związek

Przeciwgruźliczy pod redakcją D-ra M. Kacprzaka. Broszurkę tę nabywać można w cenie 30 groszy w „Łódzkim Komitecie Dni Przeciwgruźliczych", Łódź, ul. Piramowicza 10, II p., okienko 5.

Kierownictwa szkół powszechnych na terenie miasta Łodzi otrzymają od P. Inspektora Szkolnego m. Łodzi specjalne zarządzenie w sprawie „Dni Przeciwgruźliczych" wraz z materjałami do pogadanek i odczytów, dostarczonemi przez Sekcję Szkolną Łódzkiego Komitetu Dni Przeciwgruźliczych.

Kurator Okręgu Szkolnego

(—) J. Gadomski.

151

OKÓLNIK

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego

z dnia 19 listopada 1929 r. Nr. II. 24843/29

do Dyrekcyj szkół średnich ogólnokształcących w Okręgu

w sprawie programu geografji dla kl. VI gimnazjum.

W bieżącym roku szkolnym gimnazjalni nauczyciele geografji po raz pierwszy prowadzą naukę swego przedmiotu w klasie VI według programu, ogłoszonego w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Nr. 8 (215), poz. 113, oraz w niniejszym numerze Dziennika Urzędowego.

W związku z tem Kuratorjum podaje do wiadomości na zasadzie zarządzenia Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 15 listopada 1929 r. Nr. II. 24376/29, że przy wykonywaniu tego programu można posiłkować się następującemi książkami:

1. Dr. St. Pawłowski. Geografja dla klas wyższych. T. III. Warszawa, Książnica. 1924. (Kraje i morza pozaeuropejskie).
2. J. Wąsowicz i A. Zierhoffer. Świat w cyfrach. Książnica-Atlas. 1929
3. E. Romer. Powszechny atlas geograficzny. Książnica - Atlas. 1928.
4. J. Loth. Zarys dziejów rozwoju horyzontu geograficznego na tle dziejów historji odkryć. Kraków. 1928. Orbis.
5. T. Szumański. Zasady kartografji. Książnica. 1926.
6. Em. de Martonne. Zarys geografji fizycznej. Książnica-Atlas. 1927.
7. W. Nałkowski. Geografja fizyczna. Warszawa. Arct. Nowe wydanie.
8. S. Niemcówna. Dydaktyka geografji. Książnica-Atlas. 1929.

Pierwsze trzy z pośród wymienionych książek nadają się do użytku młodzieży.

Kuratorjum zwraca również uwagę Nauczycielstwa na konieczność czerpania w miarę możności i potrzeby materjału z wydawnictw perjodycznych np. z Roczników Statystycznych i Wiadomości Statystycznych

i in., znajdujących się w Państwowej Centralnej Bibljotece Pedagogicznej przy Kuratorjum w Łodzi, ul. Piotrkowska Nr. 104.

Kurator Okręgu Szkolnego

(—) J. Gadomski.

152

Zmiany personalne w składzie Państwowej Komisji Egzaminacyjnej do przeprowadzania egzaminów praktycznych dla nauczycieli publicznych szkół powszechnych.

Na zasadzie § 3 zarządzenia Pana Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 14 grudnia 1928 r. (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. z 1929 r. Nr. 1, poz. 3) Pan Kurator Okręgu Szkolnego Łódzkiego zamianował P. Helenę Dziedzicównę, nauczycielkę Państwowego Seminarjum Nauczycielskiego Męskiego w Łęczycy, na okres trzechletni, poczynając od dnia 1 grudnia 1929 r., członkiem Państwowej Komisji Egzaminacyjnej, powołanej w myśl rozporządzenia Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego z dnia 17 stycznia 1929 r. Nr. I. K. N. 1107/29 (Dz. Urz. K. O. S. Ł. z 1929 r. Nr. 1, poz. 9) do przeprowadzania egzaminów praktycznych dla nauczycieli publicznych szkół powszechnych w powiatach łęczyckim, kolskim i tureckim z siedzibą w Państwowem Seminarjum Nauczycielskiem w Łęczycy.

153

Przydzielenie instruktorki przysposobienia wojskowego kobiet dla hufców szkolnych.

Kuratorjum podaje do wiadomości, że na terenie Okręgu Korpusu IV pracami w zakresie organizowania szkolenia i inspekcjonowania hufców szkolnych zajmuje się P. Czesława Latoszewska, instruktorka Organizacji Przysposobienia Kobiet dla Obrony Kraju.

154

Bilety bankowe 20-złotowe.

Począwszy od 30 listopada 1929 r., Bank Polski puszcza w obieg bilety bankowe 20-złotowe, opatrzone podpisem Prezesa Banku Polskiego, D-ra Władysława Wróblewskiego, oraz datą 1 września 1929 r.

Poza temi szczegółami nowe bilety nie różnią się niczem od znajdujących się obecnie w obiegu.

155

KONKURSY.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego ogłasza niniejszem konkursy na posady kierowników niżej wyszczególnionych publicznych szkół powszechnych:

L. p	Miejscowość	Gmina	Stopień organizacyjny szkoły	Mieszkanie dla kierownika	Ziemia
	m. Łódź (Inspektorat Szkolny w Łodzi, ul. Piramowicza)				
1	Szkoła Nr. 11	m. Łódź	7-kl.	—	—
2	Szkoła Nr. 15	m. Łódź	7-kl.	—	—
3	Szkoła Nr. 85	m. Łódź	7-kl.	—	—
4	Szkoła Nr. 111 (z jęz. wykł. niem.)	m. Łódź	7-kl.	—	—
5	Szkoła Nr. 121 (dla dzieci wyzn. mojż.)	m. Łódź	7-kl.	—	—
6	Szkoła Nr. 128 (dla dzieci wyzn. mojż.)	m. Łódź	7-kl.	—	—
7	Szkoła Nr. 133 (dla dzieci wyzn. mojż.)	m. Łódź	7-kl.	—	—
8	Szkoła Nr. 137 (dla dzieci wyzn. mojż.)	m. Łódź	7-kl.	—	—
9	Szkoła Nr. 150 (dla dzieci wyzn. mojż.)	m. Łódź	7-kl.	—	—
	Powiat Wieluński (Inspektorat Szkolny w Wieluniu)				
10	Wójcin (konkurs ponowny)	Dzietrzkowice	5-kl.	1 pok. i k.	1 m. 270 pr.

Kandydaci na powyższe posady winni odpowiadać warunkom ust. 1 art. 12 względnie ust. 3 art. 147 ustawy z dnia 1 lipca 1926 r. o stosunkach służbowych nauczycieli w brzmieniu rozporządzenia z dnia 3 lutego 1928 r. (Dz U. R. P. Nr. 47, poz. 462).

Należycie udokumentowane podania, skierowane do Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego w Łodzi, wnosić należy w drodze służbowej w terminie do dnia 15 lutego 1930 r. do Inspektora Szkolnego tego powiatu, w którym znajduje się posada, objęta konkursem.

Kuratorjum odwołuje niniejszem konkursy:

1) na stanowiska kierowników szkół w Ciepłej Chojce, Ciążeniu, Jóźwinie, Piotrowicach i Myszakowie, powiatu słupeckiego, ogłoszone w Dz. Urz. K. O. S. Ł. Nr. 8/9 z r. 1929, poz. 107;

2) na stanowisko kierownika szkoły w Piaskach, pow. sieradzkiego, ogłoszony w Dz. Urz. K. O. S. Ł. Nr. 11 z r. 1929, poz. 140.

RUCH SŁUŻBOWY.

Kuratorjum Okręgu Szkolnego Łódzkiego.

Pan Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zamianował z dniem 1 stycznia 1930 r.:

1) Wizytatora szkół, **Edmunda Pfajfra,** naczelnikiem wydziału w V st. sł.

2) urzędnika VIII st. sł., **Antoniego Lachowicza,** naczelnikiem rachuby w VII st. sł.

Pan Kurator Okręgu Szkolnego Łódzkiego zamianował z dniem 1 stycznia 1930 r.:

1) kontrolera IX st. sł., **Aleksandra Nawrockiego,** kontrolerem VIII st sł.,

2) pracownika kontraktowego, **Jana Michtę,** prowizorycznym urzędnikiem IX st. sł.,

3) prac. kontrakt., **Janinę Kwiatkowską,** prowizoryczną urzędniczką X st. sł.

Szkolnictwo powszechne.

Pan Kurator Okręgu Szkolnego Łódzkiego zamianował w drodze konkursu z dniem 1 lutego 1930 r.:

1) kierownika 4-kl. publ. szkoły powsz. w Ciążeniu, **Walentego Nowaka,** kierownikiem 5-kl. publ. szkoły powsz. w Ciążeniu, pow. słupeckiego,

2) naucz. publ. szkoły powsz. w Zagórowie, **Edmunda Berdzińskiego,** kierownikiem 2-kl. publ. szkoły powsz. w Ciepłej Chojce, pow. słupeckiego,

3) naucz. publ. szkoły powsz. w Kleczewie, **Marjana Fajfera,** kierownikiem 2-kl. publ. szkoły powsz. w Jóżwinie, pow. słupeckiego,

4) naucz. i p. o. kierownika 2-kl. publ. szkoły powsz. w Myszakowie, **Wacława Marczuka,** kierownikiem 2-kl. publ. szkoły powsz. w Myszakowie, pow. słupeckiego

---

Pan Kurator Okręgu Szkolnego Łódzkiego przeniósł na skutek prośby:

1) naucz. publ. szkoły powsz. Nr. 57 w Łodzi, **Józefę Góralską,** do publ. szkoły powsz. Nr. 77 w Łodzi z dniem 16 listopada 1929 r.,

2) naucz. publ. szkoły powsz. w Stęszycach, pow. sieradzkiego, **Lindę Bagansównę,** do publ. szkoły powsz. im. Prezydenta St. Wojciechowskiego w Zduńskiej Woli, pow. sieradzkiego, z dniem 1 grudnia 1929 r.,

3) naucz. publ. szkoły powsz. w Wojkowie, pow. sieradzkiego, **Karola Holaka,** do publ. szkoły powsz. w Dąbrówce Zgniłej, pow. sieradzkiego, z dn. 1 grudnia 1929 r.,

4) naucz. publ. szkoły powsz. w Madejach Nowych, pow. łódzkiego, **Benedykta Wrzesińskiego,** do publ. szkoły powsz. w Słowiku, pow. łódzkiego, z dn. 1 grudnia 1929 r.,

5) naucz. publ. szkoły powsz. w Wielgomłynach, pow. radomskowskiego, **Stefana Sułguta,** do publ. szkoły powsz. w Łazowie, pow. radomskowskiego, z dn. 1 grudnia 1929 r.,

6) naucz. publ. szkoły powsz. Nr. 8 w Łodzi, **Helenę Medyńską,** do szkoły specjalnej Nr. 13 w Łodzi z dniem 1 grudnia 1929 r.,

7) naucz. publ. szkoły powsz. Nr. 8 w Łodzi, **Janinę Ostrowską,** do szkoły specjalnej Nr. 13 w Łodzi z dn. 1 grudnia 1929 r.,

8) naucz. publ. szkoły powsz. Nr 58 w Łodzi, **Marję Wosikównę,** do publ. szkoły powsz. Nr. 133 w Łodzi z dniem 1 grudnia 1929 r.,

9) naucz. szkoły specjalnej Nr. 63 w Łodzi, **Celestyna Szmoniewskiego,** do publ. szkoły powsz. Nr. 128 w Łodzi z dniem 1 grudnia 1929 r.,

10) naucz. publ. szkoły powsz. Nr. 81 w Łodzi **Józefa Grochulskiego,** do publ. szkoły powsz. Nr. 14 w Łodzi z dniem 1 grudnia 1929 r.,

11) naucz. publ. szkoły powsz. Nr. 136 w Łodzi, **Jana Jędrzejewskiego,** do szkoły specjalnej Nr. 13 w Łodzi z dniem 1 grudnia 1929 r.,

12) naucz. publ szkoły powsz. Nr. 3 w Łodzi, **Cecylję Kaczmarkową,** do publ. szkoły powsz. Nr. 57 w Łodzi z dniem 16 grudnia 1929 r.,

13) naucz. publ. szkoły powsz. Nr. 57 w Łodzi, **Zofję Michalską,** do publ. szkoły powsz. Nr. 3 w Łodzi z dniem 16 grudnia 1929 r.,

14) naucz. publ. szkoły powsz. w Stawiszynie, pow. kaliskiego, **Romana Lidtkego,** do publ. szkoły powsz. kolejowej w Kaliszu z dniem 16 grudnia 1929 r.

Pan Kurator Okręgu Szkolnego Łódzkiego przeniósł z urzędu z powodu zmiany organizacji względnie zwinięcia szkół:

1) urlopowanego (bezpł.) naucz. publ. szkoły powsz. w Sokołowie, pow. kolskiego, **Antoniego Herlena,** do publ. szkoły powsz. w Skarbanowie, pow. kolskiego, z dniem 1 grudnia 1929 r.,

2) naucz. publ. szkoły powsz. w Romartowie, pow. łęczyckiego, **Jana Wąsika,** do publ. szkoły powsz. w Siedlcu, pow. łęczyckiego, z dniem 10 grudnia 1929 r.

ZYGMUNT PODGÓRSKI
Wizytator szkół.

Rok 1928/29
w szkolnictwie powszechnem na terenie województwa łódzkiego.

(Dokończenie).

STOPIEŃ ORGANIZACYJNY SZKÓŁ POWSZECHNYCH.

Stopień organizacyjny z roku na rok podnosi się wydatnie, zwłaszcza w ostatnim roku. Zestawienie lat 1920/1, 1925/6, 1927/8 i 1928/9 daje temu wymowny wyraz.

Szkół VII-klasowych było: 1. XII. 1920 — 182,
1. XII. 1925 — 273,
1. XII. 1927 — 287,
1. XII. 1928 — 303.

TABLICA VI.

Stopień organizacyjny publicznych szkół powszechnych w dniu 1. XII. 1928 r.

Powiat	Ilość szkół	Stopień organizacyjny							Wskaźnik organizac.
		VII	VI	V	IV	III	II	I	
Brzeziny	122	21	—	—	1	12	28	60	35·7
Kalisz	162	12	2	2	9	8	24	105	27·8
Koło	118	9	1	4	5	6	26	67	30
Konin	112	9	2	3	6	13	36	43	34·1
Łask	168	27	1	3	7	15	47	68	37·8
Łęczyca	117	9	—	—	1	3	13	91	23·5
Łódź (powiat) .	108	19	—	1	4	16	23	45	38·7
Piotrków . . .	203	18	—	2	4	21	44	114	29·4
Radomsko . . .	189	15	—	5	7	11	37	114	28·4
Sieradz	177	13	1	5	3	4	33	118	26·6
Słupca	93	5	—	3	3	8	20	54	27·7
Turek	103	5	—	2	3	18	29	46	29·7
Wieluń	177	14	3	3	14	21	32	90	32·5
	1851	176	10	33	67	156	392	1015	30·7
Łódź (miasto) .	127	127	—	—	—	—	—	—	100
	1978	303	10	33	67	156	392	1015	35·2

Według danych z 1. XII. 1928 i 1. XII. 1927 liczba szkół poszczególnego stopnia organizacyjnego przedstawia się następująco:

Szkół VII-kl. w 1927 r. było 287, w 1928 r. — 303,
" VI-kl. " " 19, " — 10,
" V-kl. " " 34, " — 33,

Szkół IV-kl.	w 1927 r.	było 62,	w 1928 r.	—	67,
„ III-kl.	„	„ 148,	„	—	156,
„ II-kl.	„	„ 347,	„	—	392,
„ I-kl.	„	„ 1084,	„	—	1015.

Ogólny wskaźnik organizacyjny w r. 1928/9 wynosił 35·2, bez miasta Łodzi 30·7. Aczkolwiek jest to wskaźnik przewyższający wskaźniki w województwach wschodnich, to jednak w porównaniu z możliwościami, jakie przewiduje projekt sieci szkolnej, jest to wskaźnik niski, niewspółmierny do gęstości zaludnienia tutejszego województwa. Wskaźnik ten przewyższa wskaźnik szkoły II-klasowej o 6·6, po odliczeniu jednak Łodzi, która ma wskaźnik 100, przy samych szkołach VII-klasowych, nadwyżka wynosi tylko 2·1. Najwięcej do wskaźnika III-klasowej szkoły zbliżają się powiaty: łaski, łódzki, poniżej wskaźnika II-klasowej szkoły znajdują się powiaty kaliski, słupecki, radomskowski, sieradzki i łęczycki. Ten ostatni powiat ma wskaźnik 23·5.

Rozmieszczenie szkół siedmioklasowych uwidocznia, że miasta i osady są uprzywilejowane w stosunku do wsi. Na 303 szkół VII-klasowych wypada na miasta 239 szkół, na osady 34, a tylko 30 na wsi. Nawet po odliczeniu miasta Łodzi, która ma 127 szkół VII-klasowych, miasta mają po kilka szkół:

Łódź miasto	127
Pabjanice	16
Piotrków, Tomaszów po	10
Kalisz	8
Zgierz	7
Radomsko	6
Koło, Zduńska Wola po	4
Brzeziny, Konin, Łęczyca, Ozorków, Sieradz, Wieluń, Turek po	3
Łask, Złoczew po	2
22 miasta po	1

Wśród osad natomiast jedna tylko ma 3 szkoły, trzy po dwie szkoły. Wśród 29 wsi, posiadających szkoły VII-klasowe, jedna ma ich dwie. Najwięcej szkół VII-klasowych po wsiach jest w powiatach: Łask (5), Radomsko (5), Wieluń (5), Piotrków (3), Brzeziny (3).

Projekt sieci szkolnej przewiduje na naszym terenie wskaźnik organizacyjny dla V do VI klasowej szkoły. Osiągnięcie takiego wskaźnika możliwe jest tylko dzięki daleko posuniętej komasacji, która skupia sześć do dziesięciu miejscowości, leżących w promieniu 3-kilometrowej drogi dziecka do szkoły. Warunki rozmieszczenia miejscowości wiejskich i stosunkowo niewielka liczebność tychże nie sprzyjają automatycznemu powstawaniu na terenie gmin wiejskich szkół wyżej zorganizowanych.

Wyraz temu daje poniższe zestawienie tabelaryczne, które świadczy, że w r. 1928/9 szkół, liczących ponad 300 dzieci, było tylko 270, że zatem 33 szkoły VII klasowe nie miały ustawą przewidzianej liczby dzieci. Tłumaczy się to w dużej mierze tem, że właśnie w roku 1928/9 uczęszczało do szkół najwięcej roczników o zmniejszonej liczebności, bo roczniki 1915, 1916, 1917, 1918. Zjawisko to zniknie już w r. 1929/30.

TABLICA VII.

Liczba dzieci w szkole	Brzeziny	Kalisz	Koło	Konin	Łask	Łęczyca	Łódź pow.	Piotrków	Radomsko	Sieradz	Słupca	Turek	Wieluń	Razem	Łódź miasto	Razem
0—40	5	3	2	1	8	2	5	5	2	5	1	4	—	43	—	43
41—60	38	36	23	14	37	22	26	36	29	60	13	15	16	365	—	365
61—80	20	37	29	17	29	31	16	55	36	36	26	18	30	380	—	380
81—100	15	27	18	19	31	27	18	23	28	27	13	19	29	294	1	295
101—120	10	16	8	15	9	10	7	24	16	23	12	10	15	175	1	176
121—150	4	9	15	16	15	8	9	17	25	4	8	8	16	154	—	154
151—200	7	6	6	8	14	3	6	18	21	4	10	16	24	143	2	145
201—250	2	8	4	4	9	4	4	3	12	3	—	6	17	76	4	80
251—300	3	4	1	5	4	2	3	3	6	3	3	2	9	48	23	71
301—350	4	3	4	2	6	—	2	1	4	5	1	1	8	41	30	71
351—400	4	1	2	2	1	2	3	4	2	—	2	—	3	26	13	39
401—450	1	—	—	2	5	—	2	4	1	3	—	1	7	26	18	44
551—500	1	2	—	3	—	—	2	4	5	2	—	1	1	21	5	26
501—550	1	1	3	—	1	1	3	2	2	1	2	2	1	20	16	36
551—600	1	2	2	—	1	1	1	—	—	1	—	—	—	9	3	12
601—650	1	1	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	1	6	4	10
651—700	—	1	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	4	3	7
701—750	1	1	—	—	—	—	—	2	—	1	1	—	—	6	4	10
751—800	3	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	4	—	4
801—900	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
901—1000	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	2
nieczynne	—	2	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	—	7
	122	162	118	112	168	117	108	203	189	179	93	103	177	1851	127	1978

Najwięcej szkół ma po 61—80 dzieci, bo — 380, są to przeważnie szkoły I klasowe, które nie wyczerpują tylko tej grupy, ale obejmują i grupę 365 szkół o liczbie 41—60 i grupę 294 o liczbie 81—100 dzieci. Swiadczy to o tem, że większość szkół I klasowych jest ponad ustawową normę przepełniona i nadaje się do tego, by ich stopień organizacyjny zmienić na II klasowy.

Szkół o niepełnej liczbie dzieci jest w okręgu łódzkim 43, wśród tychże jest

15 szkół o 40 dzieciach,
16 „ o 36—40 dzieciach,
7 „ o 31—35 dzieciach,
5 „ o liczbie mniej niż 30.

Zjawisko to, mimo występowania właśnie w tym roku roczników wojennych, jest niewielkie, w stosunku do ilości wszystkich szkół, stanowi tylko 2·1%. Odchylenie jest bardzo małe, faktycznie niewielkich szkół jest tylko 5.

Szkół przepełnionych, liczących ponad 650 dzieci, a więc szkół, które powinny być podzielone, jest 25. Z pośród tych 7 jest w Łodzi, gdzie równocześnie występuje 31 szkół z liczbą dzieci poniżej 300. Tutaj

nie zachodzi potrzeba zwiększenia liczby szkół, należałoby raczej dokonać równomiernego przydziału dzieci najmłodszego rocznika. W miastach powiatowych i w szeregu miasteczek, ogółem w 18 wypadkach, przepełnienie jest zbyt wielkie i tu podział na dwie, a w dwóch wypadkach nawet na trzy szkoły VII-klasowe jest konieczny.

Ponad 651 dzieci liczą szkoły: Nr. 4 w Zduńskiej Woli (pow. sieradzki),
im. Królowej Jadwigi w Piotrkowie,
w Poddębicach (pow. łęczycki),
im. Reja w Kaliszu;

ponad 701 dzieci liczą szkoły: w Słupcy,
w Warcie (powiat sieradzki),
im. Kościuszki w Piotrkowie,
im E. Plater w Piotrkowie,
w Nowych Chojnach (pow. łódzki),
w Błaszkach (pow. kaliski),
w Brzezinach (Nr. 3),
w Głownie, w Strykowie, w Koluszkach — pow. brzeziński

ponad 801 dzieci liczą szkoły: im. E. Rephana w Kaliszu,
3 Maja w Kaliszu,

ponad 901 dzieci liczą szkoły: 17 Marca w Kaliszu,
w Sulejowie (pow. piotrkowski).

TABLICA VIII.

Stopień organizacyjny szkół prywatnych w dniu 1. XII. 1929 r.

Powiat	VII	VI	V	IV	III	II	I	Wskaźnik organizacyjny
Brzeziny	—	—	—	—	3	—	5	24·9
Kalisz	2	—	—	2	6	1	3	45·7
Koło	—	—	—	—	—	—	7	14·3
Konin	—	—	—	—	—	2	—	28·6
Łask	—	—	—	1	—	1	1	33·2
Łęczyca	—	—	—	—	—	3	4	19
Łódź (powiat) . .	—	—	—	1	—	1	2	28·5
Piotrków . . .	—	—	1	1	—	1	2	37
Radomsko . . .	—	—	—	—	—	—	1	14·3
Sieradz	—	—	—	—	—	—	—	—
Słupca	—	—	—	—	—	1	1	21·4
Turek	—	—	—	—	—	—	1	14·3
Wieluń	—	—	—	1	—	4	—	34·2
Razem	2	—	1	6	9	14	27	31·8
Łódź (miasto) . .	18	—	6	4	14	6	2	60
Ogółem	20	—	7	10	23	20	29	45·4

Szkoły prywatne mają mniej wiecej taki sam wskaźnik organizacyjny, jak szkoły publiczne 31·8, z Łodzią 54·4. Różnice jednak pomiędzy poszczególnemi powiatami są większe. Skala rozpiętości sięga od 14·3 - 45·7 (Kalisz) w Łodzi 60. Pełne VII klasowe szkoły prywatne istnieją tylko w Łodzi (18) i w Kaliszu (2). Frekwencja w szkołach prywatnych jest niska, waha się od 46 dzieci (Radomsko) na szkołę do 116 (Łódź miasto).

Stosunek dzieci, uczących się w szkołach prywatnych, do sił nauczycielskich jest korzystniejszy, niż w szkołach publicznych, waha się w granicach od 14 — 65 dzieci na jednego nauczyciela (Koło — Turek).

ROZMIESZCZENIE DZIECI W POSZCZEGÓLNYCH ODDZIAŁACH.

O ile wzrastający z roku na rok wskaźnik organizacyjny szkół w okręgu łódzkim jest objawem pocieszającym, dowodem stałej dążności władz szkolnych do podnoszenia stopnia organizacyjnego szkół, do tworzenia szkół najwyżej zorganizowanych, to bliższe wejrzenie w stosunki, zwłaszcza przyjrzenie się rozmieszczeniu dzieci między poszczególne oddziały, może napawać pesymizmem. Zamiast równomiernego rozmieszczenia dzieci rocznikami w poszczególnych oddziałach, mniej więcej po 14·3%, mamy:

w I	oddziałach	28·2%	dzieci,	a w Łodzi	20%,
w II	„	24·4%	„	„	19·8%,
w III	„	20·9%	„	„	17·7%,
w IV	„	14·6%	„	„	14%,
w V	„	7%	„	„	12%,
w VI	„	3·3%	„	„	9·3%
w VII	„	1·7%	„	„	7%

W niższych 4 oddziałach jest w Łodzi 72%, a w starszych 28% dzieci, w powiatach zaś w 4 niższych oddziałach jest 88%, a w starszych 3 oddziałach tylko 12% dzieci.

Przeciętnie jest zatem

w I	oddziałach	dzieci	za	dużo	13·9%,
w II	„	„	„	„	10·1 „
w III	„	„	„	„	6·6 „
w IV	„	„	„	„	0·3 „
w V	„	„	„	mało	7·3 „
w VI	„	„	„	„	11· „
w VII	„	„	„	„	12·6 „

TABLICA IX.

Rozmieszczenie dzieci w poszczególnych oddziałach w dniu 1. XII. 1928 r.

(Liczby bezwzględne)

POWIAT	LICZBA DZIECI W ODDZIALE						
	pierwszym	drugim	trzecim	czwartym	piątym	szóstym	siódmym
Brzeziny . .	4811	4012	3483	2419	1346	791	446
Kalisz . . .	6030	5447	4817	3045	1300	684	323
Koło . . .	3752	3455	3205	2520	1029	513	281
Konin . . .	4257	3637	3102	2208	986	399	215
Łask . . .	5613	4891	4287	3287	1623	890	495
Łęczyca . .	4500	3809	3027	1804	766	374	190
Łódź (powiat)	4136	3548	2993	2419	1275	609	288
Piotrków . .	7430	6070	5020	3505	1860	940	526
Radomsko .	7240	6136	5279	3824	1810	726	346
Sieradz . .	5827	5099	4094	2715	1060	655	337
Słupca . . .	3057	2634	2629	2043	745	284	118
Turek . . .	3942	3367	2726	1776	843	284	191
Wieluń . .	7816	6964	6020	4135	1974	834	388
	68411	59069	50682	35700	16617	7983	4144
Łódź (miasto)	10020	9828	8818	6964	5942	4613	3520

TABLICA X.

Rozmieszczenie dzieci w poszczególnych oddziałachw dniu 1. XII 1928 r.

(Liczby względne)

POWIAT	PROCENT DZIECI W ODDZIALE						
	pierwszym	drugim	trzecim	czwartym	piątym	szóstym	siódmym
Brzeziny . . .	28	23·2	20·1	13·9	7·7	4·5	2·06
Kalisz	27·5	25	22·3	14·3	6	3·3	1·5
Koło	25·5	23·5	21·8	17·1	7	3·4	1·7
Konin	28·8	24·6	21	14·5	6·8	2·8	1·6
Łask	26·6	23·1	20·3	15·5	7·7	4·2	2·6
Łęczyca . . .	31	26·3	20·9	12·4	5·2	2·8	1·4
Łódź (powiat) .	27	23·2	19·6	16·5	8·3	3·7	1·7
Piotrków . . .	29·3	23·9	20	13·8	7·3	3·7	2
Radomsko . . .	28·2	24·2	20·7	15·2	7·8	2·8	1·6
Sieradz	29·5	27·5	20·6	13·7	5·5	3·3	1·7
Słupca	26·7	22·9	22·8	17·8	6·4	2·4	1
Turek	29·8	25·6	20·8	13·5	6·4	2·3	1·4
Wieluń	27·8	24·6	21·5	14·7	7	3	1·4
Ogólnie	28·2	24·4	20·9	14·6	7	3·3	1.7
Łódź (miasto) .	20	19·8	17·7	14	12	9·3	7

Rozpiętość wahań w poszczególnych powiatach jest duża i tak dla pierwszych oddziałów wynosi:

25·5 w kolskim — 31 w łęczyckim,

dla drugich oddziałów wynosi:

22·9 w słupeckim — 27·5 w sieradzkim,

dla trzecich oddziałów wynosi:

19·6 w łódzkim — 22·8 w słupeckim,

dla czwartych oddziałów wynosi:

12·4 w łęczyckim — 17·8 w słupeckim

dla piątych oddziałów wynosi:

5·2 w łęczyckim — 8·3 w łódzkim,

dla szóstych oddziałów wynosi:

2·3 w tureckim — 4·5 w brzezińskim,

dla siódmych oddziałów wynosi:

1 w słupeckim — 2·6 w łaskim.

Przyczyn małej liczby dzieci w oddziałach najwyższych jest wiele. Najważniejsze: a) to brak miejsca w szkołach, brak izb, dzięki czemu następuje stłoczenie nadmiernej liczby dzieci w szkołach, b) niedostateczne uregulowanie wieku szkolnego, dzięki czemu dzieci przychodzą do szkoły z rocznem lub dwuletniem opóźnieniem, c) zła frekwencja, d) poprzednie przyczyny wywołują wreszcie nadmierne powtarzanie klas.

Najbardziej przepełnione są szkoły I klasowe, wśród których około pięciuset ma ponad 70 dzieci, a kilkadziesiąt ponad sto dzieci. Zaraz potem idą dwuklasowe szkoły. Szkoły zatem o skomplikowanej organizacji wewnętrznej, zredukowanych programach, napotykają trzecią przeszkodę, przepełnienie, które częstokroć pracę uniemożliwiają, wyniki

czynią iluzorycznemi. Najlepsze warunki pracy mają szkoły V, VI i VII klasowe, i one to dopiero dostarczyły w 1928/9 r. tego nielicznego zastępu dzieci, kończących pełną szkołę powszechną, w liczbie 7,664.

Dla zilustrowania nieuregulowania wieku szkolnego i nadmiernego powtarzania klas przytoczę kilka przykładów bez wymieniania powiatów i punktów szkolnych.

W szkole jednoklasowej X na 14 dzieci, urodzonych w r. 1915, rozpoczęło naukę w 1922/3 troje, w 1923/4 ośmioro, w 1924/5 troje. Oddział I powtarzało dwoje, oddział II czworo, w oddziale III po dwa lata było siedmioro, z tych sześcioro było po pierwszym roku niepromowanych, jedno tylko dziecko chodziło prawidłowo. W czwartym oddziale jedno dziecko było trzy lata, dwoje dwa lata, przyczem pierwszy raz były niepromowane, sześcioro uczęszczało do czwartego oddziału po roku, przyczem troje wyszło z wieku szkolnego, troje natomiast przestało uczęszczać wcześniej po ukończeniu 13, a nawet 12 lat. Prawidłowo ukończyło tę szkołę w 1928/9 tylko jedno dziecko. Sześcioro dochodziło do 14 roku życia, kończąc oddział trzeci, lub jeden rok czwartego. Siedmioro przestało uczęszczać do tej szkoły wcześniej, przyczem tylko dwoje uczyło się dalej, jedno w gimnazjum, drugie w VII klasowej szkole w sąsiedniem mieście.

W szkole dwuklasowej Y na 26 dzieci, urodzonych w roku 1915, rozpoczęło naukę w 1922/3 troje, w 1923 4 dwanaścioro, w 1924/5 dziewięcioro, dwoje natomiast opóźniło się o trzy lata. Oddział I powtarzało sześcioro dzieci, przyczem jedno z nich trzy lata było w I oddziale. Oddział II powtarzało trzynaścioro dzieci, dwoje było w nim po trzy lata. W oddziale trzecim po dwa lata było ośmioro dzieci, jedno trzy lata. W czwartym oddziale po dwa lata było troje dzieci, po roku dziesięcioro. W piątym oddziale było tylko dwoje dzieci, które uczęszczały doń po roku. Siedem lat uczęszczało do tej szkoły tylko jedno dziecko (I, II, II, III, III, III, IV). Względnie ukończyło szkołę, doszedłszy do piątego oddziału dwoje, z tych jedno uczęszczało sześć lat do szkoły (I, II, III, IV, IV, V), drugie pięć lat (I, II, III, IV, V). Siedemnaścioro dzieci dochodziło do szkoły do 14 roku życia, 2 w V, 9 w IV, 5 w III, 1 w II oddz. (I, I, II, II, II). Dziewięcioro dzieci wyszło przedwcześnie ze szkoły, co do siedmiu odnotowano w metryce, że przeszłydo innych obwodów szkolnych.

W szkole I klasowej Z na 13 dzieci, urodzonych w roku 1915, rozpoczęło naukę w 1922/3 sześcioro dzieci, w 1923/4 sześcioro dzieci, jedno zaś w 1925/6. Oddział I powtarzało sześcioro, z tych troje przez trzy lata. Oddział II powtarzało troje dzieci. W oddziale III przez dwa lata uczyło się czworo, z tych troje jako niepromowanych po pierwszym roku. W oddziale IV przez dwa lata uczyło się pięcioro, z tych dwoje jako niepromowanych. Siedem lat uczęszczało do szkoły troje dzieci (I, I, I, II, III, III, IV), (I, I, II, II, III, III, IV), (I, I, II, II, III, IV, IV). Sześć lat uczęszczało pięcioro, przyczem troje wyszło z wieku szkolnego. Dwoje zostało wypuszczonych ze świadectwem ukończenia szkoły w 13 roku życia. Pięć lat uczęszczało do szkoły dwoje dzieci, oboje z adnotacją ukończenia szkoły mając po 12 lat. Pozostałych troje przestało uczęszczać po roku lub dwóch z powodu choroby lub opuszczenia danej miejscowości.

W szkole dwuklasowej Y, o której już poprzednio była mowa, wydano w 1928/9 świadectwa ukończenia szkoły 15 uczniom. Piąty oddział ukończyło, po jednorocznem przeważnie uczęszczaniu do niego,

urodzonych w r. 1915 — dwóch,
w r. 1914 — pięciu, } prawidłowo
w r. 1913 — dwóch,

urodzonych w r. 1916 — sześciu, } za młodzi.
w r. 1917 — jeden, }

W jednej szkole jednoklasowej wydano w 1928/9 świadectw ukończenia szkoły siedem, lecz tylko troje uczęszczało do szkoły przez siedem lat, czworo natomiast wypuszczono po sześciu, a nawet pięciu latach.

Nadmierne powtarzanie klas uwidaczniają dane z trzech szkół VII klasowych, n. p.:

1)	w VII	oddziale	15	promowanych,	16	niepromowanych,
	w VI	„	16	„	16	„
	w V-tych	„	38	„	46	„
	w IV-tych	„	39	„	36	„
	w III-cich	„	25	„	19	„
	w II-ch	„	54	„	33	„
	w I-ch	„	61	„	32	„
2)	w VII	oddziale	10	promowanych,	12	niepromowanych,
	w VI	„	28	„	18	„
	w V-tych	„	25	„	14	„
	w IV-ch	„	33	„	10	„
	w III-ch	„	59	„	41	„
	w II-ch	„	77	„	19	„
	w I-ch	„	77	„	24	„
3)	w VII	oddziale	19	promowanych,	4	niepromowanych,
	w VI	„	33	„	20	„
	w V-tych	„	49	„	44	„
	w IV-tych	„	44	„	44	„
	w III-cich	„	37	„	16	„
	w II-gich	„	65	„	20	„
	w I-szych	„	72	„	37	„

Nadmierne powtarzanie klas sprawia, że ogromny odsetek dzieci wychodzi z wieku szkolnego nim zdoła dobić do wyższych klas szkoły wysoko zorganizowanej. Nadmierne powtarzanie sprawia, że rozpiętość wieku w poszczególnych klasach jest wielka, co w następstwie utrudnia naukę.

W innym, niż poprzednio cytowanym, powiecie w II klasowej szkole w oddziale I jest z r. 1922 — 11, z r. 1921 — 3, z r. 1920 — 1 dziecko, w II-gim oddziale natomiast z r. 1921 jest tylko 4, starszych o rok — 8, o dwa — 5, o trzy — 2, w III-cim oddziale z r. 1920 jest 6, potem — 7, 5, 3, 2, w oddziale IV z r. 1919 — 4, a potem — 3, 3, 6, w V oddziale z r. 1918 — jedno, a potem — 2, 2, 3.

W siedmioklasowej znów szkole rozpiętość wieku dziatwy przedstawia się następująco:

Oddział	1922	1921	1920	1919	1918	1917	1916	1915	1914	1913
I	**56**	14	12	3	2	—	—	—	—	—
II	—	**40**	18	16	3	2	—	—	—	—
III	—	—	**24**	16	11	7	3	—	—	—
IV	—	—	1	**10**	9	7	11	2	—	—
V	—	—	—	2	**12**	11	10	8	1	—
VI	—	—	—	—	1	**12**	7	9	—	—
VII	—	—	—	—	—	—	**7**	8	6	2

Stosunek wieku normalnego do przestarzałego przedstawia się:

	w I-szym oddziale	jak	56 : 31,
	w II-gim „	„	40 : 39,
a już	w III-cim „	„	24 : 37,
	w IV-tym „	„	11 : 29,
	w V-tym „	„	14 : 30,
	w VI-tym „	„	13 : 16,
	w VII-mym „	„	7 : 16.

Danych, dotyczących rozmieszczenia dzieci szkół prywatnych w poszczególnych oddziałach, niema kompletnych, cyfry z sześciu powiatów ilustrują jednak to zjawisko w sposób jaskrawy, świadczący, że to zagadnienie występuje w stanie jeszcze więcej zaognionym:

w pierwszych oddziałach	jest	41,2	proc.	dzieci,
w drugich „	„	27,3	„	„
w trzecich „	„	18,8	„	„
w czwartych „	„	6,8	„	„
w piątych „	„	3,2	„	„
w szóstych „	„	1,7	„	„
w siódmych „	„	1	„	„

NIEKOMPLETNOŚĆ SZKÓŁ POWSZECHNYCH.

Z kwestją małej liczebności w wyższych oddziałach wiąże się bezpośrednio sprawa niekompletności szkół, przez co należy rozumieć brak wykończenia organizacyjnego, brak wyższych oddziałów i tak w szkołach I klasowych brak czwartego oddziału, w II klasowych brak piątego oddziału, w III, IV, V, VI i VII klasowych brak szóstego i siódmego oddziału. Na 1978 szkół niekompletnych było w 1928/9 — 653, t. z. 33 procent, z tego:

I klasowych	—	186	na	1015	—	18,3 proc.,
II „	—	190	„	392	—	48,4 „
III „	—	149	„	156	—	95,5 „
IV „	—	60	„	67	—	89,5 „
V „	—	21	„	33	—	63,6 „
VI „	—	3	„	10	—	30 „
VII „	—	42	„	303	—	13,8 „

Najlepiej przedstawiają się stosunki w szkołach VII klasowych i I klasowych, najgorzej zaś w szkołach III i IV klasowych. W całym okręgu jest tylko siedem III klasówek normalnych, o siedmiu oddziałach, przy siedmioletniem nauczaniu. Również czteroklasowych normalnych jest tylko siedem.

TABLICA XI.

Przyczyny niekompletności publicznych szkół powszechnych I — VII kl.

POWIAT	Nie było dzieci w wieku szkolnym (wyszły z wieku)	Dzieci podchodzą do szkół wyżej zorganizowanych	Po świeżo dokonanej reorganizacji komasacji	W nowej szkole	Po rocznej lub dłuższej przerwie (brak szkoły)	Niski poziom nauki	Dłuższy urlop nauczyciela (i)	Brak wystarczającego pomieszczenia	Ilość niekompletnych szkół	Procent niekompletnych szkół
Brzeziny . .	2	26	4	—	—	14	3	—	49	40
Kalisz . . .	22	19	2	4	1	13	4	12	77	47,4
Koło . . .	14	10	4	—	1	4	—	4	37	31,3
Konin . . .	14	13	6	1	12	7	1	—	54	48,2
Łask . . .	9	21	7	—	2	6	4	4	53	31,5
Łęczyca . .	10	13	2	3	—	2	—	2	32	27,3
Łódź powiat .	8	10	10	—	—	—	1	2	31	28,7
Piotrków . .	15	31	7	5	3	2	2	4	69	34,3
Radomsko .	13	13	2	1	—	—	—	3	53	28
Sieradz . .	12	28	8	4	4	4	1	5	68	38
Słupca . . .	15	4	6	1	—	5	—	8	39	41,9
Turek . . .	12	12	8	1	—	2	1	6	42	40,7
Wieluń . . .	12	11	10	4	—	2	1	14	54	30,5
Łódź miasto .	—	15	—	—	—	—	—	—	15	11 8
razem .	158	226	76	24	23	61	18	64	653	33
odsetek .	24,3	34,6	11,7	3,6	3,5	9,3	2,7	9,8		

W poszczególnych powiatach stosunki pod tym względem występują różnorodnie. W Łodzi szkół, pozbawionych najwyższych oddziałów, jest 15, t. z. 11,8 proc.

Następnie idą powiaty łęczycki 27,3 proc., radomskowski 28 proc., łódzki 28,7 proc. Najwięcej zaś szkół niekompletnych, pozbawionych najwyższych oddziałów, było w powiecie kaliskim i konińskim.

Przyczyn tego zjawiska jest wiele, często występuje zbieg okoliczności, które je wywołują. Kierownicy szkół oraz inspektorzy szkolni podawali osiem różnych przyczyn.

1) Brak dzieci z powodu wyjścia z wieku szkolnego,
2) chodzenie dzieci do szkół sąsiednich wyżej zorganizowanych,
3) świeżo dokonana reorganizacja,
4) nowa szkoła,
5) roczna lub dłuższa przerwa w nauce,
6) niski poziom nauki,
7) dłuższy urlop nauczyciela,
8) brak wystarczającego pomieszczenia.

Pierwsza przyczyna, podawana w 158 wypadkach, świadczy, że dziatwa już to przyszła później do szkoły, już to nadmiernie powtarzała

poszczególne oddziały. Przyczyna ta powinna z roku na rok ustępować, dzięki powoływaniu wszystkich siedmiolatków do szkoły i dopilnowaniu regularnego uczęszczania do szkoły, by zła frekwencja na początku i przy końcu roku szkolnego nie wywoływała złych promocyj i zatrzymywania dzieci po 2 i 3 lata w tych samych oddziałach.

Druga przyczyna, t. z. dochodzenie dzieci do szkół wyżej zorganizowanych, podana w 226 wypadkach, jest zjawiskiem dodatniem. Widzimy, że szkoły wysoko zorganizowane przyciągają do siebie dziatwę z okolicznych szkół I i II klasowych, z obszaru, dochodzącego często do 5 kilometrowej drogi dziecka do szkoły. 34,6 proc. szkół niekompletnych ustosunkowało się zatem filjalnie do szkół wyżej zorganizowanych. Na tem jasnem tle nie brak jednak dużych plam. Bardzo często zdarza się, że z trzeciego, czwartego, czy piątego oddziału uczęszcza do sąsiedniej szkoły kilkoro dzieci, drugie tyle, lub nawet więcej wcale już do szkoły nie chodzi, choć je obowiązuje nauka ze względu na wiek szkolny i nieukończenie zakreślonego obecnym stopniem organizacyjnym programu naukowego.

Trzecia przyczyna, podawana w 76 wypadkach, jest normalnem, przejściowem zjawiskiem, gdy dzięki przyrostowi dzieci lub dokonanej komasacji dwóch, trzech szkół I lub II klasowych, ze szkoły (szkół) nisko zorganizowanych powstaje szkoła wyżej zorganizowana. W tedy to przez rok lub dwa brakuje najwyższych oddziałów.

Również czwarta przyczyna, niedawne zorganizowanie szkoły, w 24 przypadkach, jest normalna, szkoła bowiem istniejąca pierwszy, drugi, trzeci rok nie może mieć najwyższych oddziałów.

Do ujemnych przyczyn, podobnie jak pierwsza, należy zaliczyć piątą, szóstą, siódmą i ósmą.

Roczna lub dłuższa przerwa w nauce danej szkoły świadczy, czy to o braku lokalu, czy etatu nauczycielskiego. W pierwszym wypadku gminy i dozory szkolne nie dopełniły swego obowiązku, w drugim władze szkolne dla tych, czy innych przyczyn nie dociągnęły do uzyskanego raz poziomu. Zjawisko to jest zresztą przejściowe, szkoła wkrótce może wrócić do normalnego ustroju.

Upadek szkoły dzięki niskiemu poziomowi nauki miał miejsce w 61 wypadkach. Zła siła nauczycielska, pracująca rok, a czasem dłużej, zdoła szkołę zepsuć, umysły dzieci zagwoździć tak, że często potrzeba dwóch, trzech lat, by ją podnieść na odpowiedni poziom.

Dłuższy urlop, trwający do pół roku i dłużej, przy braku zastępstwa wstrzymuje normalny rozwój szkoły, a nawet ją uwstecznia. Wypadków takich było w ostatnim roku 18.

Z braku dostatecznego pomieszczenia, braku izb lekcyjnych 64 szkoły zrezygnowały z dalszego kształcenia najstarszych roczników, by znaleźć miejsce dla najmłodszych dzieci, zgłaszających się do pierwszego oddziału. Zjawisko to grozi w najbliższym czasie wyolbrzymieniem, jeżeli już bowiem obecnie w tylu wypadkach (9'8) trzeba było dzieci usuwać ze szkoły, to przy wzroście liczby dzieci w 1929/30 i następnych przeciętnie po pietnaście tysięcy rocznie — wypadki takie będą się mnożyć, bo gminy bez wydatnej pomocy ze Skarbu Państwa nie są w stanie nadążyć z budową tylu izb lekcyjnych, by wszystkie obowiązane i zgłaszające się dzieci pomieścić.

POMIESZCZENIA SZKOLNE.

Coroczna statystyka nie obejmuje tego zagadnienia. Dopiero co piąty rok, a więc w tym wypadku w roku przyszłym znajdziemy dokładną odpowiedź na to co zrobiono w zakresie budownictwa, zapewnienia dzieciom pomieszczenia w odpowiednich izbach lekcyjnych. Przez odpowiednie zaś pomieszczenie należy rozumieć izby suche, jasne i ciepłe. Obecne izby lekcyjne na terenie województwa łódzkiego znajdują się przeważnie w lokalach wynajętych i dzięki temu są za ciasne, mogą zaledwie pomieścić po 30 — 40 dzieci, podczas gdy przeciętna waha się około 50.

Wedle zestawień statystycznych r. 1925/6 pomieszczenia w okręgu łódzkim zostały scharakteryzowane jako nieodpowiednie. Podział przedstawia się następująco:

dobrych pomieszczeń . . . . 13·3 proc.
możliwych po dokonaniu odpowiednich przeróbek 64·13 „
złych . . . . 13·82 „
brak danych . . . . 8·75 „

Najgorsze budynki były w powiatach sieradzkim, brzezińskim i kolskim.

Preliminarz zapotrzebowania izb lekcyjnych wedle obliczeń Marjana Falskiego przewiduje, że w całej Rzeczypospolitej przy rozłożeniu budowy szkół na 20 lat wypadnie przeciętnie na 1 rok wznieść po 4089 — 6270 izb. Na terenie województwa łódzkiego preliminarz ten przewiduje budowę w trzech okresach:

1928/9 — 1932/3 po 251 — 575 izb rocznie,
1932/3 — 1935/6 po 187 — 520 izb „
1935/6 — 1939/40 po 172 — 500 izb „

Przybliżone dane, zebrane od Inspektorów Szkolnych ilustrują prace i zamierzenia samorządów i władz szkolnych.

TABLICA XII.

POWIAT	Wykończono budynków	O ilości sal	Budynki w robocie	O ilości sal	Budynki przygotowywane	O ilości sal
Brzeziny	4	15	3	27	3	25
Kalisz	4	12	2	10	3	19
Koło	2	9	1	16	2	12
Konin	1	16	3	27	2	10
Łask	3	17	1	3	4	42
Łęczyca	4	38	2	10	8	63
Łódź powiat . .	4	23	2	15	4	34
Piotrków	4	11	2	12	7	38
Radomsko . . .	—	—	6	26	9	51
Sieradz	3	9	1	2	6	40
Słupca	3	6	3	12	5	24
Turek	7	13	2	6	4	18
Wieluń	4	13	1	13	4	22
Łódź miasto . .	1	26	—	—	4	65
	44	193	29	152	65	438

W r. 1928/9 wykończono 44 budynki szkolne o 193 salach, t. z. przeciętnie budowano gmachy o czterech salach. Szkół siedmioklasowych wybudowano dziewięć, wśród tych dwie wielkie szkoły bliźniacze, o 26 salach każda.

Rozpoczęto w tymże roku z zamiarem ukończenia w 1929/30, najdalej w 1930/1 29 budynków o 152 salach, t. z. przeciętnie buduje się szkoły pięcioklasowe. Szkół siedmioklasowych o 7 lub więcej salach, jest w budowie 12.

Dalsze zamierzenia, ograniczające się w roku sprawozdawczym do przygotowań, jak kupno placu, zwiezienie cegły, złożenie planów, dotyczą 65 budynków o 438 salach, t. z., że przeciętnie budować się będzie szkoły VII klasowe.

Gdyby akcja budowy szkół na terenie województwa poszła w duchu zamierzeń powyższych, to byłby to szczęśliwy prognostyk dla dalszych zamierzeń, które winny się obracać w następujących ramach odpowiadających corocznemu przyrostowi dzieci:

Ponieważ	w 1929/30	przybędzie	15,066	dzieci —	winno	przybyć	300	izb
	w 1930/1	„	20,492	„	„	„	400	„
	w 1931/2	„	17,361	„	„	„	350	„
	w 1932/3	„	23,793	„	„	„	470	„
	w 1933/4	„	13,780	„	„	„	270	„
	w 1934/5	„	11,303	„	„	„	220	„
	w 1935/6	„	14,599	„	„	„	290	„
	w 1936/7	„	10,486	„	„	„	200	„
	w 1937/8	„	7,619	„	„	„	150	„
	w 1938/9	„	12,853	„	„	„	250	„
	w 1939/40	„	7.000	„	„	„	140	„
		Do	474,949				3,040	

Wyniki, podane w statystyce r. 1928/9 są pocieszające, świadczą o stałym rozwoju szkolnictwa powszechnego, dzieci bez nauki było tylko 12,956, stopień organizacyjny podnosi się, budownictwo dobrze się zapowiada. Gdy tym cyfrom odpowie równie dobra praca na terenie poszczególnych szkół — przyczyni się województwo łódzkie do wykształcenia i wychowania przyszłych obywateli Państwa na dzielnych, ofiarnych a przedewszystkiem światłych pracowników.

158

WYDAWNICTWA.

WYKAZ

nowonabytych książek do Państwowej Centralnej Bibljoteki Pedagogicznej w Łodzi:

6516. **Staszewski:** Kanada w r. 1923.
6517. **Kaczkowski:** Holandja w r. 1923.
6518. **Ripa:** Śląsk Czechosłowacki w r. 1926.
6519. **Strakosz:** Węgry w r. 1925.
6520. **Zieliński:** Niemcy w r. 1924.
6521. **Neumann:** Austrja w r. 1925.
6522. **Chiczewski:** Rumunja w r. 1924.

6523. **Czaplicki:** Szwajcarja w r. 1924.
6524. **Pomian:** Hamburg w r. 1924.
6525. **Vetulani.** Śląsk czeski w r. 1924.
6526. **Adam:** Belgja w r. 1925.
6527. **Komierowski:** Wielka Brytanja w r. 1924.
6528. **Adamkiewicz:** Palestyna w r. 1922.
6529. **Dzieduszycki:** Turcja w r. 1923.
6530. Stosunki gospodarcze na Morawach.
6531. **Pol:** Persja.
6532. **Banasiński:** Japonja współczesna.
6533. **Vetulani:** Turcja.
6534. **Kowalewski:** Szwecja w r. 1926.
6535. **Gruszka:** Stany Zjednoczone.
6536. **Komierowski:** Wielka Brytanja w r. 1925.
6537. **Komierowski:** Wielka Brytanja w r. 1926.
6538. **Namysłowski:** Hamburg i Brema w r. 1926.
6539. **Mikulski:** Włochy w r. 1926.
6540. **Zieliński:** Niemcy w r. 1926.
6541. Morawy i Śląsk w r. 1925.
6542: **Kossow:** Finlandja w r. 1926.
6543. **Adamkiewicz:** Saksonja i Turyngja w r. 1926.
6544. **Stryjeński:** Witraże Mehoffera.
6545. **Junosza:** Szkolnictwo polskie w Niemczech.
6546. **Górzyński:** O ideał wychowania społecznego.
6547. **Grabski:** Wychowanie gospodarcze społeczeństwa.
6548 i 6549: **Czapczyński:** Metodyka ćwiczeń stylistycznych.
6550. **Rutkiewicz:** Współczesny antymechanizm biologiczny.
6551. **Kridl:** Literatura polska. Część III.
6552. **Kridl:** Literatura polska. Część IV.
6553. **Gutry:** Projekt wydawnictwa bibljografji regjonalnej.
6554. **Reiss:** Najważniejsze wiadomości z gramatyki języka niemiec.
6555. **Ulbrycht:** Szkoła a zagadnienie alkoholizmu.
6556. Polskie placówki badawcze.
6557. **Grabski:** Kultura wsi polskiej.
6558. Tematy maturalne.
6559. **Czyżycki:** Jak wykonać samemu pomoce naukowe.
6560 i 6561. **Domaniewski:** Przyroda dla V. od. szk. pow. Tekst i ryciny.
6562 i 6563. **Śliwiński:** Oddziaływanie wychowawcze.
6564. **Jezierski:** Ćwiczenia miernicze i kartograficzne.
6565. Służba społeczna.
6566. **Rabinowicz:** L'aspetto moderno del problema della natalità.
6567. **Wróblewski:** Przyrodniczo-naukowe teorje moralności.
6568. **Osterloff:** Metodyka języka ojczystego.
6569 i 6570. **Daszyński:** Pamiętniki. T. I i II.
6571. **Marjański:** Kult żywego słowa.
6572. **Dyboski:** O Anglji i Anglikach.
6573. **Drozdowicz-Jurgielewiczowa:** Technika powieści Żeromskiego.
6574. **Arnold, Leśniewski i Pohoska:** Polska w rozwoju dziejowym. Zeszyt I.
6575. **Czapczyński:** Metodyka ćwiczeń stylistycznych.
6576. Przemysł garbarski.
6577. **Weyberg:** Mineralogja.
6578. **Lubaczewski:** Czechosłowacja w r. 1927.

6579. **Zerndt:** Uwagi o znaczeniu mineralogji.
6580. **Grabiński:** Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców.
6581. Obserwatorja i zakłady astronomiczne w Polsce.
6582. **Rolland:** Życie gospodarcze a sztuka ogólnokształcąca.
6585. **Chłędowski:** Królowa Bona.
6584. **Kietlicz:** Sztuka ludowa na Podhalu.
6585. **Cieszkowski:** Ojcze nasz. Tom I.
6586. **Cieszkowski:** Ojcze nasz. Tom. III.
6587. **Rabinowicz:** Mesures de Siurets.
6588. **Rabinowicz:** Le problème de la population en France.
6589. **Pizło:** Gramatyka języka polskiego.
6590. **Mayzner:** Śpiewnik szkolny.
6591. Za kratami więzień. Tom II.
6592 i 6593. Zeszyt pedologiczny.
6594 i 6595. **Taubenszlag:** System Daltoński.
6596. **Sinko:** Od Olimpu do Olimpji.
6597. **Osterloff:** Rady i wskazówki pedagogów.
6598. **Szumowski:** Krakowska szkoła lekarska.
6599. **Stout:** Zarys psychologji.
6600. **Szweykowski:** Lalka.
6601. **Librachowa:** Pogadanki z dziećmi.
6602. **Słowacki:** Pisma wybrane.
6603. **Srokowski:** Prusy Wschodnie.
6604. **Klemensiewicz:** Dydaktyka nauki o języku polskim.
6605. **Mayzlówna:** Metodyka nauczania języka obcego.
6606. **Pestalozzi:** Jak Gertruda uczy swoje dzieci.
6607. **Błaszczyński:** Stosunki służbowe nauczycieli.
6608 i 6609. **Sośnicki:** Zarys dydaktyki.
6610. **Cezak:** Wykształcenie ekonomiczne, a rozwój moc. Polski.
6611. **Błaszczyński:** O należytościach za podróże służbowe.
6612. **Libelt:** O miłości ojczyzny.
6613. **Raaf:** Psychologja elementarna.
6614 i 6615. **Fularski:** Argentyna, Paragway, Boliwja I—II.
6616. **Dygasiński:** Nauczanie bez książki.
6617. **Św. Augustyn:** Wyznania.
6618. **Kasprowicz:** Wybór poezyj.
6619. **Müller:** Kursbuch f. d. neusprachl. Lesestoff.
6620. **Le Bon:** Le déséquilibre du monde.
6621. **Makarczyk:** Nowa Brazylja. II.
6622. **Banach:** Rachunek różniczkowy i całkowy I.
6623. **Dąbrowski:** Boks.
6624. **Łotocki:** Sport łuczniczy.
6625. **Szewczykowski:** Wskazówki lekarskie w sporcie.
6626. **Żeromski:** Nawracanie Judasza.
6627. **Mościcki:** Promieniści. Filomaci. Filareci.
6628. **Makuszyński:** Słońce w herbie.
6629. **Bietych i Pantelejew:** Republika Szkid.
6630. **Szmid:** Młodzież z przed lat 50.
6630. **Wyspiański:** Dramaty. T. V.
6632. Najnowsze prądy umysłowe Europy zachodniej.
6633. **Rostafiński:** Autem i arabą przez Anatalję. I.
6634. **Fintowski:** Przed maturą.
6635. **Przanowski:** Samorząd w szkole powszechnej.

6636. **Wołoszynowski:** Słowacki.
6637. **Przanowski:** Samorząd w szkole powszechnej.
6638. **Wierzbińska:** Nauka śpiewu w szkole powsz. II.
6639. **Antoniewicz:** Ćwiczenia i obserwacje biologiczne.
6640 i 6641. **Nawroczyński:** Swoboda i przymus w nauczaniu.
6642. **Niemcówna:** Dydaktyka geografji.
6643. **Klemensiewicz:** Dydaktyka nauki o języku ojczystym.
6644. **Niemcówna:** Dydaktyka geografji.
6645. **Karon:** O kooperatyzacji pracy nauczycielstwa.
6646. **Chmielowski:** Nasi powieściopisarze.
6647. **Doliński:** Podręcznik zbierania i konserwowania zwierząt I.
6648. **Św. Augustyn:** Wyznania.
6649 i 6650. **Neuhöfer:** Stredni skolstvi Ceskoslov. Republ.
6651. **Zienkowski:** Psychologja dziecięctwa.
6652. Das Hamburgische Schulwesen.
6653. **Syska:** O traktowaniu uczniów szczególnie zdolnych.
6654. **Gostkowski:** Wychowanie fizyczne w starożytności.
6655 i 6656. Larousse universel I—II.
6657. Rocznik Łódzki.
6658. Księga Pamiątkowa Miej. Bibl. Publ. w Łodzi.
6659. **Komornicki:** Muzeum Ks. Czartoryskich.
6660 i 6661. **Merker i Stammler:** Reallexikon d. deutschen Literaturgeschichte. I—II.
6663. **Brunot:** La pensée et la langue.
6664. **Reiniger:** Arbeit u. Leben der Volksschule. I.
6665. Poradnik dla samouków. Matematyka.
6666 **Boutmy:** Zarys psychol. polit. narodu ang.
6667 i 6668. **Szokalski:** Fantazyjne objawy zmysłowe I—II.
6669. **Arct-Golczewska:** Podręcznik botaniki.
6670. **Pfohler:** System der Typenlehren.
6671. **Kroh:** Experimentelle Beiträge zur Typenkuncle.
6672. **Witkowski:** Zasady fizyki I. Wyd. V.
6673. **Janicki:** Śląsk.
6674. **Ciszewski:** Prace etnologiczne II.
6675. **Estreicher:** Bibljografja polska. Tom XXVII.
6676. **Geyer:** Der deutsche Aufsatz.
6677 i 6680. La petite illustration.
6681. L'histoire de la civilisation.
6682 i 6684. **Bartel:** Wykresy charakter. rozwój życia gosp. Polski.
6685. Harcerstwo w obozach.
6686. **Rosset:** Ludność powiatu Łódzkiego.
6687. **Pietrzykowski:** Nauczanie robót z metalu.
6688. **Kotarbiński:** Elementy teorji poznania.
6689. **Niemancewicz:** Bolszewizm a wychowanie.
6690. **Piechocki:** Norwidowa koncepcja sztuki—pracy.
6691. **Piasecki:** Nauka śpiewu.
6692. **Wawrzeniecki:** Poszukiwania archeologiczne.
6693. **Grabski:** Wieś polska na tle ewolucji dziejowej.
6694. **Zawadzki:** Zadania psychologji wobec wychowania i sportu.
6695. **Dawid:** O intuicji w filozofji Bergsona.
6696. **Rowid:** System daltoński w szkole powszechnej. II. wyd.
6697. **Gass:** Methodik des Physikunterrichts.
6698. **Mścisz:** Geografja Polski.

6699 i 6700—6701. **Chwiałkowski:** Algebra na kl. IV.
6702. **Cybulski:** Kurs języka łacińskiego.
6703. **Grabski:** Historja wsi w Polsce.
6704. **Seidemann:** Der Deutsch unterricht als innere Sprachbildung.
6705. Szkolna pracownia przyrodnicza w Wilnie.
6706. **Riggenbach:** Jak może młodzież chronić przyrodę.
6707. **Sedecki:** Social-Litwactwo w Polsce.
6708. **Dygasiński:** Obraz psychicznych zjawisk w organizmie ludzkim.
6709. **Schumann:** Lebenskunst u. Lebensglück.
6710. **Le Bon:** Psychologja tłumu.
6711. **Sorel:** Złudzenia postępu.
6712. **Schnass, Messer, Streubel:** Methodik des Unterrichts an höheren Schulen. I Teil.
6713 i 6714. **Chmielewski:** Angola I—II.
6715. **Rostafiński:** Autem i arabą przez Anatolję II.
6716. **Borinsky:** Das Theater.
6717. **Meumann:** System der Ästhetik.
6718. **Döring:** Philosophie der Kunst.
6719. **Meumann:** Einführung in die Ästhetik der Gegenwart.
6720. **Scott:** Wawerley.

Ks. Józef Makłowicz. — O lotnictwie i obronie przed gazami. Poznań 1929. Nakł. Autora. Cena 1 zł. 20 gr.

Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa:

Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej, 1929 r. — W Roczniku tym na str. 379—455 zamieszczone są szczegółowe dane i tablice, dotyczące szkolnictwa i wychowania oraz oświaty pozaszkolnej, życia umysłowego i kulturalnego.

Księgarnia Szkolna w Poznaniu:

St. Nowaczyk i L. Bandura. — Historja w szkole powszechnej. Materjał i wskazówki metodyczne dla oddziału trzeciego.
Jan Biliński, inspektor szkolny w Poznaniu. — Nauczanie języka polskiego w niższem gimnazjum i wyższych klasach szkół powszechnych.
Gustaw Bolesław Baumfeld. — Wojsko a społeczeństwo w dawnej Polsce.
Gustaw Bolesław Baumfeld. — Odrodzenie wojskowe za Stanisława Augusta.

CZASOPISMA:

Roboty Ręczne, organ Sekcji Naucz. Robót Ręcznych Związku Polskiego Naucz. Szkół Powsz. Adres Redakcji: Wiktor Snopek, Tomaszów Mazowiecki, Seminarjum. Adres Administracji: Warszawa, ulica Marszałkowska 123.

Drukarnia Państwowa w Łodzi, Piotrkowska 85 133229/30